

ТОВАРИСТВО „ЗНАННЯ” УКРАЇНИ

Серія 6 „Кобза”, №4

БІБЛІОТЕКА ЖУРНАЛУ „ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНИ”

Серія 3 „Народна культура: українські
обряди і звичаї”, №4

МП „ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНИ”

Федір Погребенник

УКРАЇНСЬКІ ПІСНІ – ГІМНИ

Київ 1992

143 Погребенник Федір.

Українські пісні-гімни. — К.: Товариство „Знання” України; МП „Пам’ятки України”, 1992. — 64 с. — (Сер. 6 „Кобза” товариства „Знання” України, №4; Сер. 3 „Народна культура: українські обряди і звичаї” бібліотеки журналу „Пам’ятки України”, №4).
ISBN 5-7770-0460-1

„Ще не вмерла Україна” — тепер загальновідомий гімн України. Але багато років цей та інші українські пісні-гімни були суворо заборонені, виконання їх вважалося злочинним.

У пропозиції книжки доктора філологічних наук Ф. Погребенника чітко доводиться, коли, хто створив гімни — „Ще не вмерла Україна”, „Не пора, не пора, не пора!”, „Боже Великий Єдиний” та інші. На основі документальних досліджень автор у цікавій формі оповідає долю українських гімнів. Подаються тексти й ноти для виконання їх.

Видання розраховане на широкий читачий загал, має бути в домашній бібліотеці кожного українця.

Т 4603020000 — Інф. лист — 92

ББК 85.94я438

Відповідальний редактор О.В. Хоменко
Літературний редактор О.Л. Рибалко

Погребенник Федір Петрович
УКРАЇНСЬКІ ПІСНІ-ГІМНИ

Художньо-технічний редактор О.М. Нечипоренко

Здано до складання 24.04.92. Підписано до друку 23.06.92.
Формат 70х108/32. Папір газетний. Гарнітура „Софія”.
Офсетний друк. Ум. друк. арк. 2,8. Ум. фарбов. д.б. 6,16.
Обл.-вид. арк. 3,03. Тираж 50 000 пр. Зам. № 2-581
Ціна договірна.

Товариство „Знання” України, 252005, Київ-5, вул. Червоноармійська, 57/3.
МП „Пам’ятки України”, 252070, Київ-70, вул. Ігорівська, 1/8.

Київська друкарня наукової книги, 252004, Київ-4, вул. Ретіна, 4.

ISBN 5-7770-0460-1

© Погребенник Федір, 1992 р

ВСТУПНЕ СЛОВО

Дорогий читачу! Ця скромна книжечка змогла народитися лише в наш час, коли духовно оживає народ, з глибокого забуття повергаються довго замовчувані, забуті літературно-художні цінності, серед них — патріотичні пісні-гімни.

Кожен народ має духовні скарби, які одухотворюють його в боротьбі за національне визволення, соціальну справедливість, збагачують неперехідними естетичними цінностями.

До таких скарбів належать, зокрема, пісні-гімни, національна символіка. У процесі свого історичного розвитку український народ створив чимало високопатріотичних пісень, які зігрівали його душу в тяжкі роки неволі, насаджували на боротьбу за краще майбутнє, вселяли віру в торжество правди й добра. У таких творах сконцентровані думи і почуття народу, його найсакральніші мрії й сподівання. Це стосується і непоодиноких патріотичних пісень-гімнів, що прославляють невмирущість нашого народу, його віковічні поривання до волі, братерства, національної єдності.

Тяжка доля випала таким пісням. Їх переслідували за царського режиму, австро-угорського, сталінського. За них кидали в тюрми, засиляли в Сибір. Вони — такі світлі й благородні за своїми помислами — були страшні для тих, хто поневолював Україну. Незважаючи на заборони, переслідування, ці пісні все ж продовжували жити, плекали в серцях людей невмирущу надію на духовне відродження.

В Україні, особливо в Галичині, в різні часи виникли десятки розмаїтих пісень-гімнів. Одні з них мали загальнонародний характер, інші — територіально-локальний, одні торкали струни душі національними мотивами, високими вселюдськими пориваннями, інші відображали патріотичні настрої певних груп населення, тих чи інших громадсько-культурних організацій і товариств. Не всім творам пощастило довго жити, не всі вони однаково глибоко увійшли в свідомість народу, полонили його душу. Певна частина з них забулася, втратила

свою актуальність, має, головним чином, історико-пізнавальне значення. Так, третя патріотично-духовна пісня-гімн "Мир вам, браття, всім приносим" (слова І. Гушалеви́ча, аранжировка Д. Січинського), що виникла в Галичині в революційному 1848 році, була колись дуже популярною, особливо серед селянства. Зараз вона зберігає тільки історико-пізнавальне значення. Локальний характер має і патріотичний вірш О. Духновича "Я русин бил, есть і буду", що свого часу як пісня-гімн відіграв помітну роль в утвердженні почуття любові закарпатських українців до своєї історії, до Закарпаття. Глибша змістом, художньо-експресивніша пісня Ю. Федьковича, музика О. Нижанківського "Нова Січа", написана на мотив гімну "Ще не вмерла Україна". У 20-30-ті роки на західноукраїнських землях популярними були гімни різних спортивно-патріотичних товариств, зокрема "Пласту". У цій книжечці зібрано дослідження-нарис про найвідоміші в Україні та в українських зарубіжних середовищах пісні-гімни, починаючи від "Ще не вмерла Україна" і до "Ой, у лузі червона калина похилилася", яка вважається гімном Українських січових стрільців. Спираючись на документальні матеріали, я прагнув розкрити історію досліджуваних поетичних творів, їхню культурно-патріотичну місію у духовному відродженні народу.

Нариси про пісні-гімни супроводжуються публікацією мелодії, а також ілюстраціями. Деякі з поданих тут розвідок були вже опубліковані в періодичній пресі, увійшли до книжки автора "Наша дума, наша пісня", що надрукована на початку 1991 року у видавництві "Музична Україна".

Хай окриляють нас пісні-гімни у боротьбі за суверенітет України, хай насажують наші серця священною любов'ю до матері-Вітчизни!

"ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА"

Один рядок цієї пісні, одні слова, що дали назву віршеві українського поета Павла Чубинського, понад 150 років викликали страх у кількох режимів — царського, польсько-шляхетського, румунсько-боярського... У недалекому минулому за виконання цієї пісні, за поширення її тексту можна було тяжко поплатитися і на батьківщині П. Чубинського, адже згаданий вірш був заборонений, не входив у жодні видання. І от у кінці 1989 р. над відновленою могилою П. Чубинського на Книшевому кладовищі в Борисполі згадана пісня, мов фенікс, воскресла із мертвих, знову зазвучала в рідному краю поета у виконанні народного хору під диригуванням Леопольда Ященка. Пісню підхопили ті, хто прийшов вшанувати пам'ять вірного сина свого народу.

Це не єдиний випадок, коли пісня, тривалий час замовчувана і переслідувана,

Павло Чубинський (1839-1888) — автор вірша-гімну „Ще не вмерла Україна”.

знову відроджується, розправляє поламані крила. А на західно-українських землях, де народилася і тривалий час, власне, до вересня 1939 року, була найпопулярнішою українською патріотичною піснею — вона ніколи не забувалася.

Вдруге на широкому громадському зібранні пісня розправила крила 9 березня 1990 р. біля пам'ятника Т. Шевченкові, де її виконав Кубанський народний хор під диригуванням І. Захарченка, отримавши в цей день Державну премію Української РСР ім. Т. Шевченка. Зауважмо, що згадана пісня "прижилася" серед українців Кубані в 70-90 роках XIX ст., підтримувала їхні волелюбні прагнення, почуття кровної спорідненості зі своїми братами.

Доля багатьох пісень подібна до долі нашого народу. Коли він оживав, воскресав — оживали, воскресали і його пісні. Коли його гнітила неволя, духовне рабство — замовкала й народна душа, хоч ніколи не зав-

мирала. Багато патріотичних пісень продовжували існувати нелегально, вселяючи у серця віру в краще майбутнє. Власті суворо забороняли багато пісень, у тому числі й "Ще не вмерла Україна", але вбити їх не змогли. Вони злітали і над могилою Шевченка, зливаючись із "Заповітом", і на селянських вічах, студентських зібраннях кінця XIX — початку XX століття, і під час патріотичних маніфестацій, що проводилися на знак протесту проти чужоземного поневолення українських земель. Пісні були з народом у всі радісні й сумні моменти його історії, виконуючи свою визвольну революційну місію.

Виникнення твору „Ще не вмерла Україна” спочатку як поетичного тексту, а згодом як пісні пов'язане із суспільно-політичними умовами, в яких жив український народ у другій половині XIX століття, а точніше, у 60-ті роки. На східно- і західноукраїнських землях це був період певного піднесення національно-визвольного руху. Виникали нові українські видання (журнали „Основа”, „Мета”, „Вечорниці” та ін.), недільні школи, товариства, серед них „Київська громада”, навколо якої об'єдналися представники передової української інтелігенції (В. Антонович, Т. Рильський, М. Драгоманов, П. Чубинський та ін.). У Галичині міцнів народівський табір, у середовищі якого все більшого поширення набирали ідеї духовного єднання двох частин України. Зростало почуття історичної і культурної спорідненості слов'янських народів, яке свого часу почало утверджувати у програмних документах Кирило-Мефодіївське товариство. На хвилі національного піднесення, що виникла в 60-ті роки, особливо зміцніла роль творчості Т. Шевченка, з іменем і віщим словом якого пов'язувалися сподівання на духовне відродження. Значну роль у літературному процесі цього періоду відіграють П. Куліш, Марко Вовчок, О. Кониський, Ю. Федькович, С. Воробкевич та інші письменники. На поетичній ниві виступають і менш відомі майстри слова.

1871 р. в Києві виходить скромна збірка віршів „Сопілка” П. Чубинського (під псевдонімом „Павлусь”). Як поетові, йому судилося зайняти скромне місце в історії української літератури. Основна його заслуга в іншій галузі нашої культури — у фольклористиці та етнографії. Проте П. Чубинський створив низку віршів, що залишилися жити до сьогодні, серед них і „Ще не вмерла Україна”. Можна без перебільшення сказати, що після „Заповіту” Т. Шевченка в дореволюційний час це був найпопулярніший твір української поезії, незважаючи на заборони й переслідування, яким він піддавався з боку офіційних властей. Особливо широкого розголосу набув вірш, ставши піснею, на західноукраїнських землях.

Вірш „Ще не вмерла Україна” народився 1862 р. і сразу впав в око царським властям: у донесеннях про українофільську діяльність поета він фігурує як крамольний. Через рік П. Чубинський за свою незмірну любов до України потрапив на заслання в Архангельську губернію. Його було надовго запероторено в далекі краї, де він зазнав тяжкої долі невільника.

Певним поштовхом до написання згаданого твору послужив сербський гімн, поширений серед київської молоді. „Співали тоді „Ще не вмерла Україна!”, а подекуди й тепер співають на мотив того ж таки сербського гімну”, — зауважує О. Коваленко в „Українській музі”¹.

¹ Українська муза. — К., 1909. — С. 385.

Під розлоге українське небо пісня злетіла (як твір Т. Шевченка) з Галичини — у номері четвертому журналу „Мета”, що вийшов у грудні 1863 р., текст „Ще не вмерла Україна” побачив світ разом з віршами Кобзаря: „Мені однаково...”, „Н. Костомарову”, „Заповіт”. Під цими творами стояв підпис „Шевченко”.

Згадані вірші з'явилися на хвилі зростання почуття кровної спорідненості між обома частинами України, глибокого зацікавлення козацьким епосом, творчістю І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша. Це почуття генетично-історичної спільності всіх українців засвідчують виступи передових діячів української культури 30-60 років минулого століття: „... Ми всі — із-за Сяну, від Тиси, з-поза Сяну і по Серет з братією нашою задніпровською складаємо одне существо...”, — писав І. Вагилевич 7 березня 1837 р. в листі до М. Максимовича. З цього погляду вагоме значення мала діяльність П. Куліша, який одним з перших почав налагоджувати взаємини з письменниками Галичини й Буковини. У листі до Б. Дідицького (опублікований 1863 р. в газеті „Слово”) він писав: „Знайте ж хоч ви, що в нас тепер іде велике змагання за нашу спільну з Дунаєм або під Полтавою, а ві Львові і в Бескидах голос лунає. Застогне галицька Русь під Карпатами, а понад Дніпром у людей серце болить”.

Ідеї братнього єднання, духовної спорідненості українців, розмежованих двома монархіями, пропагували видання й преса 40-60-х років, що виходили в Галичині. Так, у передмові до збірки „Вінок русинам на обжинки” (Відень, 1846р.) його упорядники констатували: „Гляньмо лиш на просторинь нашої Русі — від Сяну, Вісли й Буга аж по Дін і Донець, а з-поза Бескида, Дністра й Чорномор'я ген-ген горі по Прип'ять і Десну... З радісним восхищенням зголосимо: сей народ живе у цілості народній і ніколи не умре”.

Особливо важливе значення у духовному спілкуванні між двома частинами України мала творчість Т. Шевченка, окремі твори якого, звістки про нього проникають у Галичину вже в середині 40-х років. М. Устиянович на „Соборі руських вчених” у Львові (1848р.) проголосив знамениті слова: „Хочем узброїтися в кріпости, послухаймо грімкого Шевченка”. Ким Шевченко був для Східної України у 40-ві роки, тим він став для Галичини і Буковини у 60-ті роки і в наступні десятиліття.

Чимала заслуга в пропаганді єдиної України, єдиного Шевченка належить журналові „Мета” (1863-1864 рр.), що ставив своїм завданням заступити петербурзький місячник „Основа”, який змушений був припинити існування в 1862 р. Після Валуєвського циркуляру (1863 р.), утисків у Росії українського слова в Галичині виник журнал, що став загальноукраїнським виданням, прагнув об'єднати навколо себе всі українські культурні сили і першим у цьому краї почав систематично публікувати твори Т. Шевченка. В одному з тогочасних

листів невідомого наддніпрянського українця читаємо: "Радію всією душею, що наша спільна справа знайшла собі добрий, теплий закуток в нашій Галичині і що придбує вона щодень нових щирих працівників, піклувальників. На вас тепер тільки надія наша, а про нас краще не питатись. Зовсім стемніло в нашій Україні, сумно і холодно в їй, як в нетопленій, забутій хаті"¹.

Є щось знаменне в тому, що вірш П.Чубинського "Ще не вмерла Україна" був приписаний Т.Шевченкові й під його прізвищем опублікований у львівському журналі "Мета". Ті, котрі надсилали до "Мети" тексти Т.Шевченка, згаданий вірш подали за Шевченків, а видавці журналу сприйняли їх за такі, що належать одному авторові, до якого вони ставилися з поборжністю. Так почав своє життя повний текст майбутнього гімну.

Завдяки журналу "Мета" вірш П.Чубинського набув популярності серед галицької молоді. За кілька років був покладений на музику. Сьогодні важко докладно з'ясувати, які саме чинники зумовили причину озвучення тексту. Але деякі факти, що спонукали народження музики, варто навести. У 1864 р. новостворений у Львові український театр готував до постановки на сцені написану українською мовою комедію-оперу польського та українського письменника Кароля Гейнча (1820-1860рр.) "Поворот запорожців з Трапезунда" (опублікована 1842 р. в Києві). Так от для цієї вистави, що вперше була поставлена у Львові 20 грудня 1864 р. під назвою "Запорожці", композитор написав музику до "Ще не вмерло Запорожжя". Це — трохи перероблені слова вищезгадуваного вірша, який розпочав своє нове життя в музичному супроводі. Про цю виставу знаходимо стислий відгук у газеті "Слово", зокрема, про виконання пісні. Стримано висловлюючись про саму п'єсу, яка великого ефекту не викликала, безіменний рецензент зауважує: "Похвально згадуєм, однак, за хор козаків, котрий прекрасну пісню "Ще не вмерло Запорожжя", співану після музики [отця] Вербицького в той вечір по-первий раз на сцені, по желанню публіки мусили повторити"².

Залишається загадкою, кому саме спала на думку ідея вставити в комедію-оперу К.Гейнча вірш-пісню "Ще не вмерло Запорожжя". В яку саме дію було введено хор козаків? Вивчення твору К.Гейнча дає підстави висловити думку, що пісня співалася в акті другого, сцені шостій — повернення козаків з морського походу до Запорожжя:

Честь тобі і слава, о великий Боже.
Що-сь нам дозволив години діджати.
Дороге серцем наше Запорожжя,
Рідних і землю нашу оглядати.

¹ Мета. — 1864. — Т.11. — №5. — С.69.

² Слово. — 1864. — (9(21) грудня. — №98. — С.388.

Логіка розвитку подій підказує, що саме в цій сцені і зазвучав хор козаків.

... Плин часу, різні лихоліття, що знищили стільки пам'яток нашої культури, не торкнулися автографа творця музики. Рукописний текст цього твору (слова і музика) зберігається у відділі Наукової бібліотеки ім.В.Стефаника АН УРСР. Рукрю композитора В.Матюка на першій сторінці написано: "Манускрипт Михайла Вербицького. На пам'ятку і до переховання в бібліотеці передаю хвальному товариству "Станіславський Боян". Зіставлення тексту, опублікованого в "Меті", з рукописом М.Вербицького переконує, що вони тотожні. Цікаво зазначити, що первісну музику М.Вербицький написав для солоспіву в супроводі гітари, а вже пізніше розробив для хору. Мелодія пісні, зафіксована в рукописі, в основному збігається з хоровою композицією. Таким чином, маємо більш-менш достовірні дані про народження слів і музики пісні "Ще не вмерла Україна", що пройшла такий довгий і тернистий шлях.

До Львова вірш П.Чубинського потрапив нелегальним шляхом. Тут він набув прав громадянства, хоча й офіційні австро-угорські власті, і польсько-шляхетські кола недобрим оком дивилися на нього, не поділяючи яскраво вираженої тенденції до національного відродження українського народу обох кордонів. На східноукраїнських землях до 1917 р. цей твір переслідувався, у неповному обсязі його осмілюся надрукувати (у дещо зміненому вигляді) О.Коваленко. Звернемо увагу на деякі стилістичні правки: так, замість "браття молоді" в "Українській музі" маємо "браття-молодці", замість "назовемся України вірними синами" — "наречемся Україні вірними синами", замість "Ізгадаймо славу смерть лицарства-юнацтва" — "Спогадаймо тяжкий час, лихую годину..." Одна поправка має політично-цензурний характер — "поганих москалів" змінено на "ворогів".

Михайло Вербицький (1815-1870) — автор музики до пісні-гімну "Ще не вмерла Україна", композитор.

Ой, Богдане, Богдане, славний наш гетьмане!
Нашо оддав Україну ворогам поганим?!

Царські власті за випущені О.Коваленком видання (крім "Української музи", він упорядкував і видав у 1909 році декламатор "Розвага" та інші альманахи) притягали його до судової відповідальності. Публікація такого роду творів не проходила без суворих покарань з боку офіційних властей. Вірш П.Чубинського належав до тих творів, поширення яких кваліфікувалося як державний злочин.

Біографія пісні починається з задуму, з часу виникнення поетичного тексту. Спочатку "Ще не вмерла Україна" існував як вірш, який народився на Наддніпрянській Україні, а пісню-гімном став у Галичині, де вже були певні традиції створення й побутування патріотичних пісень (назвемо "Я русин бил, есть і буду" на слова О.Духновича, "Мир вам, браття!" І.Гушалевица). Але то були все ж пісні локального характеру, а щодо "Мир вам, браття", то й досить вузькі за своїми ідейними горизонтами. На тлі згаданих пісень-гімнів "Ще не вмерла Україна" виділяється широтою осмислення історичної долі народу, проникливістю погляду на перспективи його духовного відродження. Заклик стати в бій кривавий "від Сяну до Дону", висловлені в гімні сподівання на те, що пісня волі "За Карпати відіб'ється, загомонить степами, Українська слава стане поміж ворогами", — передвіщали прийдешні світлі часи воскресіння. Згодом цю думку в крилатому афоризмі висловив І.Франко (знаменитий пролог до поеми "Мойсей").

Коли йде мова про слова гімну, то слід з'ясувати його повний авторський текст та похідні від нього скорочення чи доповнення. Адже існують різні тексти — повніші й стисліші, що не завжди збігаються один з одним. Так, в одному з ранніх фольклорних видань — "Руському співанику" (видав К.Паньківський 1888 р. у Львові) поетичний текст має двадцять рядків без повторів-приспівів. Цей текст збігається з попередніми публікаціями, здійсненими, очевидно, за авторським автографом або його копією. Під текстом є підписи авторів слів і музики, що вказують на автентичність пісні. Тут опубліковано повний текст, який згодом у різних виданнях, включаючи і закордонні, зазнав певних змін. У згаданому збірнику вірш надруковано під числом п'ятим розділу "Пісні патріотичні", після народнопоетичних творів історичного характеру ("Ой, полети, галко...", "Ой став пугач на могилі...", "Ой не гаразд, запорожці, не гаразд вчинили", "Ой, Морозе, Морозенку..."). У цьому, як і в багатьох інших джерелах тексту, наявні рядки, що згодом відсіялися від нього, не друкувалися. Так, після приспіву "Душу, тіло ми положим за нашу свободу" йшли такі заклічні рядки:

Гей, гей, браття милі, нумо братися за діло!
Гей, гей, пора встати, пора волю добувати!

Наступна строфа, що єднала перцу з козацькою визвольною традицією, зверталася до пам'яті народних лицарів: "Наливайко, Залізняк і Тарас Трясило, Кличуть нас із-за могил на святе діло...", — в непоодинокі пізніші публікації також не включалася. З певних причин деякі видання оминають і наступну строфу, що осуджує Б.Хмельницького, який "віддав Україну москалям поганим". Ця гостроболюча фраза не повинна нікого лякати, оскільки історія доводить: царський уряд не дотримався тих угод, на підставі яких відбулося об'єднання України з Росією, їх демократичної, рівноправної основи. Ми знаємо, і Шевченко засуджував великого гетьмана за цей акт, саме маючи на увазі, до якого лиха він призвів. А те, що П.Чубинський не відділяв долі свого народу від інших народів, у тому числі росіян, закликав до єдності й згуртування на засадах рівності всіх слов'ян, свідчить остання строфа вірша, що до багатьох публікацій не входить:

Наші браття слов'яни вже за зброю взяли,
Не діжде ніхто, щоб ми позаду зістали,
Поєднаємось разом всі, братчики-слов'яни!
Нехай гинуть вороги, най воля настане!

Ця дуже важлива ідейно-політична настанова гармоніює з концепцією духовної єдності слов'ян, висунутою Т.Шевченком, а пізніше розвинутою М.Старицьким у вірші "Поклик до братів слов'ян" (вперше надруковано у львівському журн. "Правда", 1872, №1).

Таким чином, національне й соціальне визволення українського народу П.Чубинський пов'язує з волелюбними прагненнями всіх слов'ян, покладаючи свої надії на їхню згуртованість і єдність у боротьбі за краще майбутнє. Отже, нема ніяких підстав, як це робилося тривалий час, вважати вірш "Ще не вмерла Україна" твором націоналістичним і переслідувати та забороняти його. Пафос твору — в утвердженні віри українців у своє духовне відродження, в закликові віддати всі сили для визволення рідного краю. Пісня стосувалася насамперед тієї дійсності, що існувала в Україні в 60-70-ті роки, хоча, безумовно, вона спрямована не стільки в минуле, скільки в майбутнє, утверджуючи прагнення народу віддати все "за нашу свободу". Пісня пустила глибоке коріння в національну свідомість синів і дочок обох частин України. В період створення Української Народної Республіки вона виконувала функції загальнонаціонального гімну.

Музику до вірша "Ще не вмерла Україна" створив Михайло Вербицький — автор багатьох творів духовного змісту, світських хорів, кантат (серед них

“Заповіт”), солоспівів. На текст вірша написав музику також К. Стеценко. Про твір Чубинського-Вербицького дослідники-музикознавці, зрозуміло, у радянських музичних виданнях не могли сказати до цих пір жодного слова, оскільки і на текст, і на музику було накладено “табу”.

М. Вербицький, безумовно, досяг значних успіхів у створенні хорової пісні, в якій владно звучать мажорні закличні інтонації. Музика увібрала в себе характерні риси українських історичних пісень, має яскраво виражений похідно-маршовий характер. Велике враження вона, зокрема, справляла у виконанні хорової капели О. Кошиця. Тепер пісня виконується як професійними, так і самодіяльними хоровими колективами Києва, Львова, Дрогобича, Івано-Франківська та інших міст.

...27 квітня 1990 р. пісня “Ще не вмерла Україна” вперше зазвучала в нашій столиці у виконанні українського чоловічого хору з Польщі “Журавлі” під керівництвом Романа Реваковича.

Будемо сподіватися, що така пісня займе належне їй місце у музичному житті нашого народу, що з неї буде нарешті знято чорну пляму.

Ідею вірша П. Чубинського у нових обставинах національно-визвольних рухів в Україні розробляли багато поетів, кожен по-своєму трактуючи провідні його думки, пристосовуючи основну сюжетну канву до злободенних явищ і подій суспільного життя. Мелодія залишилась одна і та ж, що була широковідома, а текст зазнав змін, варіювався. Ось деякі з таких модифікацій.

Вірш-гімн П. Чубинського послужив ідейно-художнім стимулом Юрію Федьковичу для написання патріотичної поезії “Нова Січа”, що має підзаголовок “На голос “Ще не вмерла Україна””. Твір буковинського поета побачив світ в альманасі “Ватра” (Стрий, 1887). Поезія Ю. Федьковича увібрала в себе героїко-історичні мотиви козацьких пісень і дум; до глибини душі його захоплювало прийняте щирим почуттям любові до рідної землі натхненне слово Шевченка. Тому звернення до вірша П. Чубинського було цілком зрозуміле, тим більше, що на той час у Галичині він уже сприймався як один з високопатріотичних творів. Визначну культурну подію — заснування першої на Буковині української газети — Ю. Федькович, її редактор, привітав віршем, в якому виникнення часопису рідною мовою порівнює із закладенням у буковинським краї нової Січі. Ю. Федькович покладає великі надії на нове видання, пов’язуючи з ним свої сподівання на духовне відродження українців Буковини, зміцнення у них почуття братерської спорідненості з українцями Наддніпрянщини. Гнобителям рідного народу він кидає у вічі мужні слова:

Не уб’єте руську волю,
Вороги прокляті,
Бо та Січа Уїкраїни
В кожній руській хаті.

Вірш Ю. Федьковича, написаний на мотив відомої мелодії, набув широкого розповсюдження, наснажував серця українців Галичини й Буковини волелюбними прагненнями. Згодом І. Франко вмістив його (за автографом поета) у першому томі “повного і критичного” видання творів Ю. Федьковича (Львів, 1902).

Поет В. Масляк також у вірші під однойменною назвою актуалізує мотиви твору П. Чубинського, наголошуючи на важливих для свого часу моментах політичної боротьби. У відповідь на “шовіністів крик безсильний”, що, мовляв, для України вже погас промінь надії, стверджує:

Ми до криків тих звичайні,
Хоч з нас сила все обдерла.
Кличем грімко, а кличем тим:
“Україна ще не вмерла!”

Викриваючи антинародну політику царату щодо України, поет говорить про невмирущість свого народу, його незламність:

Кличем всі грімким протестом:
“Україна ще не вмерла”.

В. Масляк звертається у своїх політичних візіях до історичного минулого народу, до його революційної боротьби, з боєм говорить про страдницьку долю борців за волю рідного краю:

Синів добрих забирали,
По сибірських тюрмах, тайгах
Іх за правду катували.

Основне вістря вірша В. Масляка спрямоване проти тих сил, які політично й духовно пригноблювали український народ. Безнадії поет протиставляє надію, кривді й неправді — справедливість.

В іншому — політично-публіцистичному ключі — ідею вірша П. Чубинського трансформує Б. Грінченко у посланні “Землякам, що раз на рік збираються на Шевченкові роковини співати гімн”. Вже перші рядки цього твору сповнені боєм і тривогою за свій народ, прийняті гіркою іронією, гострим сарказмом на адресу земляків-лжепатріотів, які, співаючи: “Ще не вмерла . . .”,

нічого, власне, не роблять для того, щоб Україна жила, звільнилася від рабства. Здається, жоден поет (після Т. Шевченка) не кидав в обличчя ледачим і байдужим синам своєї матері такі гострі звинувачення:

Не хваліться, що живе ще
Наша воля й слава:
Зрада їх давно стоптала,
Продала, лукава.

.....
Не пишайтеся ж у співах
Ви козацьким родом:
Ви раби, хоча й пани ви
Над своїм народом.

З позицій справжнього патріота-народолюбця поет таврує псевдопатріотизм, випалюючи гарячим вогнем рабську натуру "правнуків поганих", висловлюючи при цьому тверду впевненість:

Прийде та година,
Що ділами, не словами —
Оживе Вкраїна.

У поемі "Великі роковини" І. Франко, розкриваючи тяжку історичну долю українського народу, завершує свою поетичну оповідь словами П. Чубинського, посилюючи їх могутнім, сповненим віри у краще майбутнє України акордом:

Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре;
Та ми крикнім: ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!

Найглибшого ідейного переосмислення гімн П. Чубинського — М. Вербицького зазнав у поетичному творі І. Стешенка "Вже воскресла Україна". Вірш І. Стешенка виник на хвилі визвольної боротьби в Україні, що привела до утворення Української Народної Республіки. Якщо у творі П. Чубинського декларувалася тверда віра в національне визволення, то у вірші І. Стешенка (написаному тристопним дактилем, як і вірш "Ще не вмерла Україна") висловлена радість з приводу здобуття українським народом незалежності. Відштовхуючись від мотивів вірша-попередника, розвиваючи його основну ідею в нових історичних умовах, І. Стешенко створив патріотичний вірш, що відображав національно-визвольні почуття і настрої усіх українців, хоч би де вони проживали.

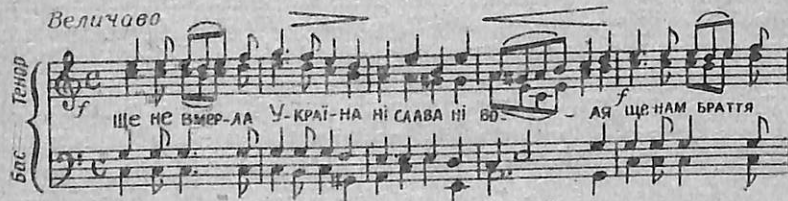
Пісня-гімн вийшла за рамки української поезії. На початку ХХ століття її переклали на кілька іноземних мов, зокрема, на німецьку. Мені відомі два видання, де "Ще не вмерла Україна" подано в перекладах двох поетів — українця Остапа Грицай ("Пісні України". Київ, 1918) та німкені Анни Шарлотти Вуцької ("Бандура-Кланяє". Лейпциг, 1919). Перше видання містить тексти і ноти пісень, друге — лише переклади. Першому судилося разом з Українською Республіканською капелою О. Кошиця об'їхати багато країн, слова пісень поширювалися під час концертів. Саме з уваги до іноземців тексти українських творів давалися ще латинкою і в німецькому перекладі. До речі, О. Грицай перекладав багато творів українських поетів німецькою (І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українку та ін.), писав також оригінальні вірші цією мовою. Звичайно, його переклади не всі рівноцінні, але вони витримані в ритміці оригіналу, лягають на ноти, отже, їх можна було не лише читати, а й співати.

Лейпцизьке видання збірки народних пісень, до якого увійшов і гімн "Ще не вмерла Україна", теж має неабияке значення. Книга розкривала (на прикладі народної лірики) багатство і естетичну красу українського пісенного фольклору, вводила в міжнародний контекст патріотичний твір, що сприймався як національно-державний гімн Української Народної Республіки.

Відаючи належне тій історико-культурній і національно-визвольній місії, яку виконувала протягом багатьох десятиліть пісня "Ще не вмерла Україна", вітаючи її відродження на Батьківщині, де вона відіграє значну роль у пробудженні довго притлумлених патріотичних почуттів, я далекий від фетишизації тексту твору, що сьогодні потребує певного оновлення. Більше того. Можна сказати, що настала пора створення нового гімну України, який би щиро і правдиво, з великою любов'ю до народу відображав нелегкий шлях його історичного розвитку, надихав на створення суверенної держави.

Чимало творчих імпульсів для такого гімну може дати й стара, тепер легендарна пісня "Ще не вмерла Україна" з її великою вірою в те, що "запануєм і ми, браття, у своїй сторонці... і покажем, що ми, браття, козацького роду". Друкуємо один з найпоширеніших варіантів вірша П. Чубинського.

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

Ще не вмерла Україна,
Ні слава, ні воля,
Ще нам, браття українці,
Усміхнеться доля.

Згинуть наші вороженьки,
Як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття,
У своїй сторонці.

Станем, браття, всі за волю,
Від Сяну до Дону,
В ріднім краї панувати
Не дамо нікому.

Чорне море ще всміхнеться
І Дніпро зрадіє,
Ще на нашій Україні
Доленька доспіє.

Душу й тіло ми положим
За нашу свободу
І покажем, що ми, браття,
Козацького роду.

“НЕ ПОРА, НЕ ПОРА, НЕ ПОРА!”

Цьому патріотичному віршеві І.Франка вже понад сто років. Здавалося б, ніщо не повинно викликати застережень з приводу його публікації, а тим часом він досі не входить навіть у багатотомні видання спадщини письменника. На цей твір поета майже півстоліття накладала свої заборони царська цензура, польсько-шляхетські, румунсько-болярські власті. Ніде правди діти, понад півстоліття не друкується вірш І.Франка і в радянських виданнях. Щодо старих режимів, то тут цілком зрозуміло: вірш, проіннятий пафосом революційної боротьби, вірш, у якому звучить заклик: “Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити”, тобто царатові і польській шляхті, не мав шансів безперешкодно побачити світ ні в царській Росії, ні в буржуазній Польщі. А що могло стати на заваді публікації цього твору в українських радянських виданнях?

З болем доводиться констатувати, що вірш Франка не лише не друкується, а й не співається, хоч свого часу він набув широкої популярності (особливо на західноукраїнських землях) як народна патріотична пісня. Крила цій пісні обламано давно, вона вже замовкла, хоч і не остаточно, бо живе у серцях

старшого покоління шанувальників таланту поета, учасників патріотично-революційного руху на західноукраїнських землях, у старих, тепер важкодоступних збірниках, пісенниках.

Вірш вперше побачив світ 1887 р. у збірці І.Франка "З вершин і низин" — у циклі "Україна". Це чи не найсильніший у згаданій збірці цикл віршів поета. Охоплює він такі твори: "Моя любов", "Не пора...", "Ляхам", "Розвивайся ти, високий дубе...". Під першим, третім і четвертим віршами стоять дати: 26 червня 1880, 21 жовтня 1882, 16 березня 1883 року. Дата написання вірша "Не пора" — невідома. Є підстави вважати, що він виник 1880 р. (так його датує В.Сімович у виданні: Іван Франко. „З вершин і низин”. Лейпциг, 1920, с.175). Цикл "Україна" становить цілісність, єдину гармонію, а тому вилучення хоча б одного з віршів збіднює ідейно-художній задум поета, деформує його основну ідею. Так, перший вірш циклу — програмний, утверджує органічне поєднання в творчому кредо поета національного й загальнолюдського. Розповідаючи про свою щиру, самовіддану любов до рідного народу, поет запитує своїх сучасників, поневолених, скривджених, і наступні покоління:

І чи ж перечить ця любов
Тій другій і святій любови
До всіх, що ллють свій піт і кров.
До всіх, кого гнітуть окупи?

На поставлене питання І.Франко дає однозначну відповідь:

Ні, хто не любить всіх братів
Як сонце божє, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, кохана Україно!

Здається, неможливо виразніше, глибше висловити свої святі почуття поваги й любові до всіх людей, до всіх народів, як це зробив Франко. Глобальне порівняння "як сонце божє" робить кредо поета особливо промовистим, універсальним.

Декларація саме такої любові Франка, яка живила його творчий дух, наснажувала його у боротьбі за поступ, щастя й волю, змінюється пристрасним закликом-зверненням до свого народу випрямити спину, скинути з себе соціальне і національне ярмо, віддати всі свої сили Україні.

Концепція цього вірша не суперечить попередньому, не ображає національні почуття ні росіян, ні поляків, про яких згадується у першій строфі. Йдеться про заклик до народу бути самим собою, духовно відродитися, подолати роз'єднаність, роззбрат, одностайно стати на боротьбу за "волю, і щастя, і честь".

Ідея червоною ниткою проходить крізь всю творчість І.Франка. Слід наголосити, що у цьому творі, як і в багатьох інших, поет мислить загальнонародними категоріями, роздумує над долею людей, звертається до національної символіки.

Перша строфа, яка так довго лякала охоронців царського режиму, нещадно заборонялася і зумовлювала конфіскацію всього твору, закликала українців звільнитися від рабства, ганебного прислужництва монархічним режимам царської Росії і Австро-Угорської монархії. За часів цієї монархії на західноукраїнських землях панівною силою була польська шляхта.

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служити!

Цей заклик міг виникнути на певному етапі розвитку національної свідомості українського населення Галичини, коли тут посилився визвольний рух, на арену громадсько-культурного життя виступило нове покоління борців на чолі з І.Франком. Всупереч галицьким москвофілам, які те й робили, що служили царатові, всупереч народовцям, які оглядалися на Відень, загравали з польською шляхтою, Франко кинув патріотичний клич:

Довершилась Україні кривда стара, —
Нам пора для України жити.

Від цих рядків віє болем і жалем за давні кривди, що їх зазнала Україна і від царської Росії, і від шляхетської Польщі. Тому-то поет так безкомпромісно закликає служити рідному народові.

Іван Франко (1856-1916) — творець вірша-гімну „Не пора, не пора, не пора”. Музика народна.

Друга строфа, як і третя, починається тим же повтором, розгортаючи й конкретизуючи основний мотив твору:

Не пора, не пора, не пора
За невиласків лить свою кров,
І любити царя, що наш люд обдира, —
Для України наша любов.

І. Франко тут робить сильний політичний і соціальний акцент, розкриваючи гнобительську політику царату, під зверхністю якого була основна частина української землі — Наддніпрянщина.

Зауважимо, що політична загостреність цієї строфи, демаскування антинародного характеру царської адміністрації ставили цей вірш під категоричну заборону російської цензури. І. Франко, прагнучи свій твір бачити опублікованим у межах царської Росії, зробив іншу редакцію двох рядків цієї строфи:

За Німеччину лить свою кров
І любити врага, що народ наш здира...

Проте в цій редакції вірш не друкувався: очевидно, поет дійшов висновку, що царська цензура все одно не пропустить цей твір у друку.

Звертає на себе увагу ще одна деталь. І. Франко вживає слово "невиласки". Хто має на увазі? Мабуть, представники царської і цісарської адміністрації, чиновники-невиласи. Це слово у такому прозоро-доступному тексті могло бути не всім зрозумілим. Тому поет, передрукуючи вірш у збірці "Давне і нове" (1911р.), подав цей рядок у зміненій редакції: "За тиранів пролить свою кров".

Третя строфа розкриває нові ідейні горизонти твору, утверджує ідею національної єдності народу:

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Най пропаде незгоди проклята мара!
Під України єднаймося прапор!

Є. Кирилюк, заслужений у галузі українського радянського франкознавства дослідник, який мав відвагу обороняти цей вірш І. Франка від наскоків вульгарних соціологів, навівши рядки "не пора... в рідну хату вносити роздор", зауважив, що в цих словах "виявляється певна суперечність у поглядах поета. Тут ніби справді підноситься заклик до національного примирення..."¹. Гадаємо, що це

¹ Євген Кирилюк. Вічний революціонер: життя і творчість Івана Франка. — К., 1966. — С. 192.

твердження відомого вченого — данина часові, обставинам, які спонукали, а то й приневолювали загирати в літературі гострі, болючі національні моменти, змушували дослідників керуватися головним чином класовим підходом до аналізу літературних явищ. Роздори, проклята мара незгоди тяжіли над нашим народом, розмежованим кордонами чужих монархій, поневоленням соціально і національно, над поділеною на конфронтуючі табори інтелігенцією. Хіба це не ослаблювало народ, не знекровлювало його? Хіба заклик до єдності всіх здорових сил народу, до його консолідації під прапорами рідної Вітчизни може свідчити про суперечливість у поглядах поета! І. Франко бачив різні прощарки у кожному народі, відображав соціальні конфлікти між представниками панівних і пригноблених класів, але він глибоко усвідомлював і значення духовної єдності. Опублікований твір у період його активного функціонування в громадсько-культурному русі на західноукраїнських землях відігравав революційно-мобілізуючу роль у боротьбі нашого народу за його визволення і возз'єднання в єдиній державі. І. Франко, як ніхто інший, відчув необхідність у такому творі, насаженому високими ідеями служіння народові — саме в конкретних обставинах тогочасної дійсності. Ця думка знайшла глибоке ідейно-художнє втілення в підсумковій строфі вірша:

Бо пора се велика єсть:
У завзятий важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь,
Рідний краю, здобути тобі!

Такого сильного, могутнього революційного слова, сповненого віри у визволення народу, такого відчайдушного заклику до боротьби за святі ідеали українська поезія до Франка не знала. До речі, у рукописному варіанті вірша другий рядок строфи звучить трохи інакше: "У всесвітній важкій боротьбі".

У контексті всього циклу основна ідея твору з певними видозмінами знаходить мистецьке втілення і в інших творах, зокрема, у прекрасному вірші "Розвивайся ти, високий дубе", що теж тривалий час не друкується у радянських виданнях художньої спадщини І. Франка:

Розвивайся ти, високий дубе,
Весна красна буде!
Гей уставаймо, єднаймося,
Українські люди!

Єднаймося, братаймося
В товариство чесне,
Най братерством, щирими трудами
Вкраїна воскресне!

Звертаючись із пристрасним словом-закликом, утверджуючи ідею боротьби за визволення, І.Франко ніде не протиставляє українців іншим народам. Відомі слова поета, звернені до росіян: "Ми любимо великоруський народ і бажаємо йому всякого добра, любимо і вичуємо його мову... Ми чуємо себе солідарними з найкращими синами російського народу..." (Із статті "Щирість тону і щирість переконання", 1905р.). І.Франко плекав почуття глибокої поваги й до польського народу, віддав багато творчих сил і енергії для зміцнення українсько-польського братерства. У згаданому вірші "Ляхам" він висловив політичне кредо єднання з поляками:

Братаймося, ляхе, та щиро,
Громадою, ділом і миром,
Братаймося, як з рівними рівні,
А не як пани і піддані!

Тому цілком зрозуміло, початкові рядки вірша І.Франка із згадкою про москалів і ляхів не можуть витлумачуватися в дусі неприязні до цих народів, вони мають на меті посилити почуття національної свідомості, людської гідності власного народу.

Як засвідчують факти, саме таку роль відіграв вірш-заклик поета в історії національно-визвольного руху в Україні кінця XIX — початку XX століття. Нелегально вірш поширювався на Наддніпрянській Україні (у складі збірок "З вершин і низин", "Давнє і нове", які потрапляли на Наддніпрянщину). Царська цензура не пропустила з Галичини в Росію жодного видання, де був уміщений цей вірш, як і інші революційні твори поета. "Наиболее возмутительный характер имеют стихотворения "На суди" (стр.38-40), "Беркут" (стр.46-50) и "Не пора" (стр.69-70)", — писав київський цензор М.Дроздов у своєму рапорті від 31 жовтня 1888 р.¹ Через два десятиліття інший царський цензор — Васенцович-Макаревич інкримінував Франкові, що він "... воспевает Украину как самостоятельную страну, которую нужно создать, объединившись всем вокруг знамени, оставив домашние раздоры и перестав любить царя, который обирает наш люд"².

Вірш І.Франка, окрилений музикою, лунав на західноукраїнських землях, хоча й тут його поширенню чинила перешкоди польська шляхта. Він звучав на сотнях народних віч як національний гімн, як заклик до боротьби. Пісня набула широкого розповсюдження серед студентської молоді, інтелігенції, радикально

¹ Іван Франко: документи і матеріали. — К., 1966. — С.120.

² Там само. — С.276.

настроєного селянства. Вірш тривалий час жив як літературний твір, переходячи із видання у видання, і як пісня. Можна без перебільшення сказати, що на західноукраїнських землях у дорадянський час це був чи не найпопулярніший твір І.Франка. А.Крушельницький у своїй праці "Іван Франко" (Коломия, 1910), розглядаючи цикл "Україні", з приводу названого твору поета констатує: "Сей вірш стає згодом національним гімном галицьких українців... Ту популярність, яку сей вірш, як народний гімн має на галицькій Україні, він завдячує перш усього сильній, енергичній арії, а ще більше переслідуванню, якого зазнав, коли тільки почав проявлятися, як гімн, переслідуванню з боку польської суспільності". Далі вчений з боєм говорить і про "незрозумілий страх галицької рутенії (тобто страхополохої консервативної української інтелігенції. — Ф.П.), яка запуджена переслідуваннями із польського боку при перших звуках гімну, співаного молодіжжю на національних святах, сама починає психати; незрозуміла її некультурність, коли вона при співі гімну починає надягати демонстраційно загортки та капелюхи й тікає поквално із зали".

Цікаво, що в основу музики пісні лягла старовинна маршова німецька мелодія. Про це маємо два свідчення — Б.Лепкого, який вмістив "Не пора..." у впорядкованій ним збірці "Ще не вмерла Україна" (Відень, 1916), додавши таке пояснення: "Мелодія перейнята з середньовічної німецької пісні". До речі, про німецьке походження мелодії говорить і В.Щурат у статті "Не маємо національного гімну" ("Ілюстрований український календар на 1928 р.". Перемишль, 1927). Мелодію цієї пісні опрацьовували різні композитори, зокрема Денис Січинський, музика якого стала дуже популярною. На початку 1900-х років музику до згаданого вірша написав український історик і композитор Микола Аркас.

Вірш І.Франка зазнав багатьох переробок, у зміненому вигляді неодноразово використовувався різними громадсько-культурними угрупованнями в соціально-політичній боротьбі. Одну з таких переробок до нас видання і пісенники початку XX століття "Робочий народ" (1909, №4), "Робітничі пісні" (Львів, 1910), "Робітничі пісні" (1927) та інші. Не будемо докладніше розглядати цю переробку, вона відображає ідейні настанови певних політичних груп, які ставили перед собою мету — скинути владу панівних класів, утвердити соціалістичні і навіть комуністичні ідеали. У згаданій переробці маємо певну ідейну переакцентацію твору:

Хай згине незгода — проклята мара
Під червоний єднаймося прапор!

Зазнала істотної зміни й кінцева строфа:

Ми поляжем, щоб волю й щасливе життя
Всі невільні здобули собі!

(Збірник "Золоті ключі")

Пісня — і в оригіналі, і в переробках — неодноразово звучала як заклик до боротьби за права народу під час антиурядових, антишляхетських маніфестацій у Львові та багатьох інших містах і селах Галичини й Буковини. Учасник революційного руху в Росії, політемігрант Павло Рябков у своїх неопублікованих спогадах "По східній Галичині й Буковині" розповів про одну з таких маніфестацій, свідком якої він був... До Львова з Відня приїхав міністр-президент Кербер — всемогутній в 900-і роки сатрап Австро-Угорської імперії. Зустріч з ним відбулася у приміщенні "Народного дому" у Львові. Представники українського населення краю пристрасно говорили про зловживання владою в Галичині з боку польської шляхти, про ущемлення прав України. Коли міністр-президент Кербер кинув фразу, що центральний уряд не буде втручатися у справи краю (це, мовляв, компетенція галицького сейму), що найвищі органи повністю довіряють польській шляхті, в залі виникло страшне обурення. Здавалось, від криків розпадуться стіни, впаде стеля... Народ з піснею:

Не пора! Не пора, не пора!
Москалеві й ляхові служить
Довершилась України кривда стара —
Нам пора для України жити!

вийшов на вулицю"¹.

Особливо популярною стала пісня на початку XX століття серед української студентської молоді. Не відбувалося жодного молодіжного зібрання, на якому б вона не звучала. Зокрема, пісня гриміла на вулицях Львова та інших міст у 1901 році у зв'язку з сецесією української молоді з Львівського університету. Втрапивши надію перетворити австрійсько-польський університет у Львові в український, прогресивна молодь демонстративно залишала чужий її національним інтересам навчальний заклад і йшла навчатися в закордонні університети. 19 листопада 1901 р. відбулося велике студентське віче, яке закінчилося співом революційних пісень. "Вічовики у чвірках йшли вулицями міста, співаючи "Ще не вмерла" і нову тоді пісню "Не пора". Се перший раз українське студентство демонструвало на вулицях Львова, і "Не пора" перший раз лунала з уст мас як гімн", — писав В. Темницький².

Настав час повернути цей твір І. Франка (як і багато інших) народові, якому він віддав усі свої думки і почуття, у краще майбутнє якого незламно вірив.

¹ Архів Інституту етнографії ім. Миклухо-Маклая АН СРСР, ф. ОЛЕАЕ, стр. 67, арк. 79.

² Січ. Альманах... — Львів, 1909. — С. 448.

Не пора.

Слова І. Франка.

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служить!
Довершилась України кривда стара, —
Нам пора для України жити.

Не пора, не пора, не пора
За невігласів лить свою кров,
І любити царя, що наш люд обдира, —
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Най пропаде незгоди проклята мара!
Під України єднаймось прапор!

Бо пора се великая есть:
У завзяті важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь
Рідний краю, здобути тобі!

“БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ”

З глибини моїх дитячих спогадів виринає ця патріотично-духовна пісня, одна, може, з найпопулярніших на західноукраїнських землях до вересня 1939 року. Щось величне і врочисте наповнює душу людини, коли звучить цей гімн. Пісню колись співали в школах, хоча польсько-шляхетські власті злим оком дивилися на неї (адже за їхньою “концепцією” України не було — була Малопольща, яку шляхта прагнула сполонізувати); лунала пісня на релігійні свята в церквах з уст простого народу і сільської інтелігенції, на врочистих концертах — разом із “Заповітом”, “Не пора, не пора, не пора”.

Понад півстоліття пісня мовчала на тій землі, де народилася і колись здобула визнання, а потім вважалася крамольною, шкідливою, націоналістичною. Ставши забороненою, зацькованою на Україні, пісня, проте, знайшла притулок і захисток в українських середовищах у зарубіжних країнах — Канаді, США, Австралії — всюди, де живуть співлюбні українці. Пісня душевно єднала їх з далекою батьківщиною, живила їх духовно-патріотичні почуття. Вона ніколи не забувалася.

...Сиджу, як заворожений, разом із Зиновією Франко на репетиції українського хору ім.Кошиця у Вінніпезі. Його диригент — відомий музичний діяч Володимир Климків, який стільки років разом із своїм талановитим колективом співаків здійснює подвижницьку працю — пропагує українську пісню у світі, запросив нас побувати на репетиції. Хто б не хвилювався, сидючи “на пробі хору”, як колись говорили, співочого товариства, одержимого бажанням вилити свою душу в пісню і нею, пісню, зачарувати інших? Диригент вкладає весь свій талант у чудо-диво: народження нових і шліфування “старих” пісень, які постійно вдосконалює. Не така легка і проста ця праця. Йде суто

професійне навчання співаків: як розуміти і як виконувати ту чи іншу пісню (адже серед учасників капели є не лише українці, а й представники інших народів). Маєстро домагається високої майстерності звучання хору, багатогамі нюансування — від могутнього форте до ніжнього піано.

...Нарешті, диригент, зробивши невелику паузу, звертається до нас з такими словами:

— А зараз заспіваємо вам пісню, яку нам не рекомендували виконувати на гастролях у Києві...

І полилася могутня, врочиста мелодія гімну “Боже Великий, Єдиний”. Голосним відлунням пісня відбилася від стін великого залу, овіяла щемливим теплом наші серця, здавалося, вирвалася з-під канадського неба на тихі води, золоті зорі, на Україну далеку.

... Минуло два роки з того часу. Пісня “Боже Великий, Єдиний” вже здобула права громадянства і в Україні. Її можна почути у виконанні різних хорових колективів — державних і неформальних (український народний хор “Гомін” під диригуванням Леопольда Яценка, чоловічий квартет “Коло”, львівський хор Товариства української мови ім.Т.Г.Шевченка та ін.). І кожен із слухачів цього хоралу розуміє: такими духовними скарбами не можна нехтувати, не можна збіднювати нашу культуру, підрізаючи крила таким пісням, як “Боже Великий, Єдиний”, хоч, можливо, вони не всім до вподоби. Особливо тим, хто надто ревно раніше намагався заборонити колядки, щедрівки та інші пісні, серед них — і духовного змісту.

Коли ж виникла пісня, хто автори її слів і музики? До речі, навіть ті колективи, що сьогодні її виконують, чомусь не називають їх.

З текстом (як і музикою) твору не так легко ознайомитися. Він більше півстоліття не передруковувався, замовчувався. Хіба що у фільмі “Іванна” був використаний, щоб викрити “непривабливе” обличчя греко-католицького духовництва, яке співає такі “страшні” пісні. Щоправда, останнім часом текст вірша друкується у виданнях неформальних організацій, виконується на різних концертах (при цьому публіка слухає пісню стоячи!). Сподіваємося, що, зрештою, і текст, і музика будуть видані.

Отож, добратися до джерела цього твору, з’ясувати його авторство для будь-кого з шанувальників нашої культури, нашого письменства — не так просто. У межах царської Росії, де жив, зазнаючи постійних переслідувань і утисків автор — Олександр Кониський, вірш не міг бути надрукований вже хоча б тому, що поет звертається з мольбою до Бога берегти Україну, дати їй долю і волю. Царат робив усе для того, щоб їх знищити.

Таким чином, на тій частині України, де жив автор твору, його вірш був приречений на забуття. Побачив світ вірш О.Кониського на “закордонній”

Україні — в Галичині, де, до речі, опубліковано більшість його поетичних прозових і публіцистичних творів. Знаючи добре норони царської адміністрації, “любов” до себе офіційних властей Києва, які не раз намагалися приборкати, залякати непокірного “українофіла”, О.Кониський значну частину свого творчого доробку складав у “потаємну скриню” у Львові — в Товаристві імені Т.Шевченка. Коли сьогодні перегортаєш сотні автографів поета, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові, відчуваєш всю далекоглядність автора, який з-під жандармського арешту й контролю вихопив багато своїх творів, “перепачкувавши” таємно до Галичини. Та й за кордоном він залишив чимало написаного під час перебування на західноукраїнських землях.

Олександр Кониський (1836-1900) — автор вірша-гімну „Боже Великий, Єдиний”.

Загалом, слід сказати, що О.Кониський відіграв визначну роль у налагодженні духовних взаємин двох частин України — легальних і нелегальних. По-перше, величезну частину своєї творчої енергії він спрямував на Галичину, ставши одним з найактивніших авторів багатьох львівських видань, зокрема, журналів “Правда” і “Зоря”. По-друге, він брав діяльну участь у численних громадських заходах, що стосувалися налагодження культурної співпраці між двома частинами України, по-третє, встановив особисті зв'язки з усіма тогочасними українськими письменниками, публіцистами в Галичині, зокрема, О.Барвінським, Ю.Федьковичем, І.Франком та іншими, використовував ці взаємини для активізації громадсько-культурного життя в обох частинах України. Нарешті, О.Кониський, прагнучи зробити свій внесок у духовне єднання єдинокровних братів з-над Дністра і Черемошу, написав чимало художніх творів про життя й культурно-громадську діяльність українців Галичини й Буковини.

Вірш, що набув такого широкого розголосу, виконав у свій час важливу

духовну місію, зокрема, в патріотичному вихованні молоді. Написаний у 90-х роках, він призначався для дітей, для української школи, яка існувала на Галичині, Буковині й Закарпатті (на східноукраїнських землях до 1917 р. українських шкіл не було, тільки російські). Орієнтація автора на молодь, патріотично-дидактична спрямованість його вірша, поетична прозорість сприяли тому, що він глибоко увійшов у шкільне життя, у духовний світ молоді. Водночас творити культивувала в Галичині й греко-католицька церква, він прищепився в серцях віруючих, хоч аж ніяк не належить до канонізованих релігійних текстів. Звернення “Боже Великий, Єдиний, Нам Україну храни” в першу чергу має патріотичний зміст. У період боротьби за соціальне і національне визволення народу українські письменники-класики, серед них і Т.Шевченко, Ю.Федькович, С.Воробкевич, І.Франко, Леся Українка та багато інших часто вдавалися до релігійних тем і образів, опрацьовували, переосмислювали їх (кожен по-своєму), неодноразово безпосередньо зверталися до Бога зі словом закликом захистити рідний край від лиха, нещастя, послати йому кращу долю. І в цьому нема нічого дивного, тим більш крамольного.

О.Кониський тут не був винятком. Його новаторство полягало в тому, що своєму зверненню він надав яскраво вираженого патріотичного характеру, зосередивши поетичну увагу на Україні, на долі народу, на прагненні осінити рідний край “волі й світу промінням”. Тобто молитва не вміщується в рамки церковної пісні, порушує широку гаму патріотичних почуттів. Перша строфа містить дві однаково важливі концептуальні думки, що надають відповідного спрямування всьому творові:

Боже Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі й світу промінням,
Ти її осіни.

Далі йде розвиток і конкретизація молитви-прохання. Слова пісні линути від серця дітей:

Світлом науки і знання,
Нас, дітей, просвіти.

У наступній і заключній строфах висловлюється благання до Бога звернутися на люд наш “всі свої ласки, щедроти”, звучить здравиця на честь рідного народу:

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа, щастя,
Дай, Боже, народу і многая, многая літа.

Такі здравити на честь рідного народу, Вітчизни є в творах багатьох композиторів різних народів (згадаймо, хоча б заключний хор з опери І.Глинки "Іван Сусанін"). Знаходимо їх і в українській поезії дореволюційного періоду, зокрема в О.Кониського.

Написаний як патріотичний вірш-молитва для дітей, поетичний твір О.Кониського, озвучений прекрасною музикою М.Лисенка, став національно-патріотичною пісню. Вона відіграла непересічну роль у вихованні в душі любові до народу кількох поколінь української молоді, зараз широко побутує в різних українських середовищах в еміграції. Цілком природним є відродження пісні в Україні, адже і поета, і композитора на створення її надихнула велика любов до рідного народу.

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ

Муз.: М. Лисенко

Maestoso

Бо - же Ве - ли - кий, Є - ди - ний, нам У - кра - ну хра - ни,
во - лі і сві - ту про - мі - ням, Ти і - і о - сі - ни. Світлом на - у - ки і
знання, нас ді - тей про - сві - ти, в чис - тій лю - бо - ві до кра - ю
Ти нас Бо - же зро - сти. Мо - ли - мось Бо - же, Є - ди - ний,
нам У - кра - ну хра - ни, всі сво - і лас - ки, ще - дро - ти, Ти на люд наш звер -
ни. Дай йо - му во - лю, дай йо - му до - лю, дай до - бро - го сві - та, ща - стя,

дай Бо - же на - ро - ду і мно - га - я, мно - га - я лі - та.

Боже Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням,
Ти її осіни.

Світлом науки і знання,
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти,
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа,
Щастя, дай, Боже, народу
І многая, многая літа!

“ТЕЙ, ТАМ НА ГОРІ СІЧ ІДЕ!”

Близько ста років тому на хвилі піднесення народної самосвідомості селянських мас західноукраїнських земель, як відгомін історичних подій

минулого, виникла маршова пісня, що стала однією з найпопулярніших на Галичині й Буковині. Вона швидко опанувала села і містечка, увійшла в культурний побут як складова і невід'ємна частина прогресивних рухів. Пісня стала символом пробудження трудового люду, кликала до активної боротьби за його права.

На межі двох століть у Галичині посилюється революційний рух проти австро-угорського поневолення, засилля польської шляхти, буржуазної верстви тогочасного суспільства загалом. Зростає активність селянських мас, зокрема тих, що об'єдналися під гаслами заснованої І.Франком та М.Павликом Українсько-руської радикальної партії. У цьому середовищі виникають пісні, що відбивають нові явища в духовному житті народу. Прості, безпосередні, пройняті волелюбними прагненнями, вони швидко набувають поширення, а кращі з них стають народними.

До них належить і пісня "Гей, там на горі Січ іде!". Вона стала своєрідним гімном передової частини селянства, організованого в спортивно-пожежному, громадсько-культурному товаристві "Січ", що виникло під впливом діяльності Українсько-руської радикальної партії.

Треба зазначити: на західноукраїнських землях згаданого періоду народжувалося багато пісень, що тією чи іншою мірою стосувалися січового руху. Вони звернені до живих реальних подій, порушують наболілі питання громадсько-культурного життя, мають мобілізуючий характер. Ці пісні припадали до серця людям ще й тому, що нагадували їм героїчні традиції Запорозької Січі. Одним з перших поетичних творів, який був таким відгуком на політично-культурні зрушення в житті західноукраїнського села, стала "Січова пісня", опублікована 1904 р. в журналі "Зоря" за підписом — Максим Залізняк. Цей псевдонім належить талановитому сину України, поетові Кирилові Трильовському, одному з активних діячів радикального руху, організаторові "січових" товариств, редакторові прогресивних періодичних видань "Зоря", "Хлопська правда" та ін. На зламі двох століть К.Трильовський стояв близько до І.Франка, М.Павлика, хоч і виявляв певну непослідовність у своїй діяльності. Замолоду він віршував. 1888 р. у Чернівцях видав поетичну збірку творів різних авторів "Вперед". Друкувався в журналах "Народ", "Зоря", газетах "Громадський голос", "Радикал" та інших. Складена К.Трильовським "Січова пісня" — одна з перших такого характеру в українській поезії. Вона стала улюбленою патрістичною піснею широких верств трудового люду, жила понад півстоліття, поки поступово не призабулася. Зараз пам'ятають її переважно люди старшого віку, молодість яких припала на початок ХХ століття.

Ой, зацвіла черемшина, з неї цвіт приулав,
Гей-гей! З неї цвіт приулав!
Марширують козаченькі, бо такий приказ влав,
Гей-гей! Бо такий приказ влав.

А далі пісня повістує, що "спускається Січ преславна з гори на долину". Попереду козак чорнобривий виступає, "і ясною булавою на всі боки махає", підбадьорюючи товариство в поході. За отаманом іде хорунжий, який несе "хоругов як той цвіт, За ним підуть козаченьки аж за море, на край-світ". Далі зажурено ступає осавул, якого товариство прагне розважити:

Ой ти, славний осавуло, не вдавайся в тугу,
Вийде слава козацька з Великого Лугу!
Лиш ставаймо, милі браття, в один ряд, в один ряд,
І наперед поступаймо, ані кроку назад!

Пісня вселяє віру в те, що в згуртуванні, в єдності — сила народу:

Переймійся, милі браття, братським духом новим.
І за наше право стіймо з огнем в груді святим.

В цьому заклик — основний сенс пісні, яка після опублікування, отримавши мелодію, швидко розлетілася Прикарпаттям, а згодом і далі. Виникла вона в Коломиї, де в той час жив її автор К.Трильовський.

Другою піснею, слова і музику до якої уклав К.Трильовський, стала пісня "Гей, там на горі Січ іде!". Вона супроводжувала січовий рух протягом усього його існування, залишилася жити й після його занепаду. Цьому сприяла й та обставина, що пісня мала маршовий характер, була виявом волелюбних прагнень народних мас, нагадувала їм героїчні традиції Запорозької Січі. Недарма офіційні власті скоса дивилися і на січовий рух, і на його атрибутику — малинові прапори, на яких часто були зображення гетьманів Б.Хмельницького, Д.Дорошенка, І.Мазепи, а також Т.Шевченка, топірці, що їх використовували січовики при фізкультурних вправах, для привітань. Не раз ці топірці наганяли страх на урядові кола, особливо тоді, коли "Січі" почали виникати на Гуцульщині. Дозволяючи організовувати по селах ці товариства, власті намагалися тримати їх під контролем. З підозрою дивилися і на малиновий козацький (а не австрійський!) прапор, і на топірці, хоч вони були й декоративні, без залізного окуття. Очевидно, пам'ятали слова пісні:

Єсть у мене топір, топір,
Ще й кована бляшка,

Не боюся я ні німця,
Ані того ляшка.

До речі, коли на початку 1900-х років одного із селянських активістів, січовиків на Гуцульщині — Юру Соломійчука заарештувала австро-угорська поліція, прагнучи залякати і приборкати антицарський рух, організоване ним товариство “Січ”, гуцули мало не вдалися до залізних топирців. Налякані власті випустили Ю. Соломійчука на волю. З того часу походить пісня про цього гірського відважного легеня, у жилах якого текла опришківська кров.

Але повернімося до пісні, що неодмінно звучала на всіх зборах радикалів, під час маршових переходів січовиків, у свята і в будні. Її виконували і сільські хори, і народні оркестри. В опублікованій 1904 р. літературній збірці “Характерник” (Коломия, 1904), у статті “Січові звичаї”, констатувалося: “Всі січові збори розпочинаються піснею “Гей, там на горі Січ іде!”, котру співають всі присутні”. Це була справді масова святково-патріотична пісня, що стала музично-маршовим супроводом селянського культурно-просвітницького руху, суголосним з волелюбними традиціями народу.

Пісня вперше надрукована (без музики) 1904 року в журналі “Зоря”. Багато разів з’являлася на сторінках різних періодичних видань та збірників початку ХХ століття, зокрема, у таких: “Запорожець. Календар для народу на рік звичайний 1910” (Коломия, 1909), “Ще не вмерла Україна” (Відень, 1916). З’явилася вона друком окремою брошурою у книгарні Б. Тищенко, у Відні.

...Давно відійшли в історію події, що стимулювали народження згаданих творів. Але багато пісень залишилося жити й після того, як січові товариства перестали існувати. У свідомості передової частини суспільства вони закріпилися як виявлення волелюбних прагнень народних мас, пошуки нових громадсько-

Кирило Трильовський (1864-1939) — автор вірша-гімну „Гей, там на горі Січ іде!” — в уні-формі отамана січового руху 1912 р.

культурних форм агітації, організаційної роботи на селі. Адже “Січі” мали ще й конкретну мету — вони проводили освітню діяльність, влаштовували громадські збори, різні фестини, спортивні змагання, а також виконували ще одну практичну роботу — протипожежну. Причому свою діяльність прагнули відмежувати від впливу церкви, від клерикальної ідеології. “Що церковне — то церковне, а що світське — то світське”, — проголошувалося у вже цитованій статті “Січові звичаї”. Таким чином, “Січі” мали світський характер, утверджували побратимські взаємини між своїми членами, пропагували духовну єдність нашого народу “від Тиси до Кубані”. Локальні за своєю територією, “Січі” були загальноукраїнськими за духом, історичними традиціями, атрибутикою, відроджуваними цими товариствами. Саме цей аспект і викликав занепокоєння австро-угорських властей, які не раз забороняли товариства, конфісковували їх видання тощо.

Пісня вводить нас у духовну й організаційну атмосферу січових товариств, які представлені тут у своїй ідейно-структурній формі. “Гей, там на горі Січ іде” — значить, товариство на марші, йде походом, як і далекі пращури січовиків — козаки. Пригадаймо рядки з пісні про Сагайдачного: “Гей, долиною, гей, широкою козаки йдуть”. Йдуть під малиновим козацьким стягом (за усталеною нормою він мав один метр ширини і два метри довжини). Попереду кошовий, як головний і найстарший за “рангом” січовик; він, як той “орел степовий”, очолює і веде похід. Йому допомагають “четарі”, які мали різні відзнаки-поєси: червоні, сині, зелені, жовті (всі рядові січовики носили червоні відзнаки — вовняні поєси). Пісня звертається із закликом до кошового отамана: “Гей, веди, батьку, вперед нас”. У наступних рядках тексту звучить заклик “записуватися до Січі”, бо вона — “як та мати, всім одна”. Пісня проголошує духовну єдність “синіх гір”, тобто Карпат, із степами — Наддніпрянською Україною:

Гей, повій, вітре, з синіх гір,
Гей, на прапор наш, на топір.
.....
Гей, повій, вітре, зі степів,
Гей, дай нам силу козаків.

Звертання до героїчного минулого українського народу мало надати снаги новому рухові, який швидко набував поширення, охопив велику частину селянства, передової інтелігенції. До нього прихильно ставилися, його підтримували українські письменники І. Франко, М. Павлик, В. Стефанік, А. Чайковський, Т. Галіп, С. Яричевський, К. Малицька та інші.

М. Коцюбинський, проїжджаючи у червні 1909 р. через Коломию, що тоді була центром культурного руху на Покутті, на власні очі бачив і січове товариство,

і його організатора К.Трильовського. “Переночувавши, поїхав уранці до Львова, а що треба їхати через Коломию, де вчора було січове свято, то я і ще чоловік 300 січовиків (селяни і інтелігенція) опинилися в Коломії (де я пробув до потяга 4 години). Це щось таке гарне і величне, що трудно описати. Це ціле військо, кілька тисяч, і Трильовський за генерала... Січ вітала гостей, межі іншим і мене”, — згадує М.Коцюбинський¹.

На багатьох вічах і зборах перед січовиками виступав В.Стефаник, якому селяни Стечеви, об'єднані в цьому товаристві, організували вчисті проводи до с.Русова. Вишикувавшись по чотири особи в ряд під малиновим прапором, у святковому одязі січовики йшли попереду возів, на яких з дружиною Ольгою і батьком Семеном сидів Стефаник, і піднесено співали “Гей, там на горі Січ іде...”. Січам присвятила свій вірш, що став народною піснею, “Чом, чом, чом, земле моя” — Константина Малицька.

У Січі! У Січі гуртуємось, брати,
Най слава козацька возстане,
Най клич наші пробудить дрімучі хати,
Взиває зривати кайдани.

До речі, на мотив пісні “Гей, там на горі Січ іде!” К.Трильовський написав ще один поетичний текст. Маємо на увазі його “Гуцульську пісню”:

Гей, Чорногора зраділа,
Гей, як Січ славу, уздріла,
Гей, як Січ славу,
Наше славне товариство,
Гей, машерує: раз, два, три.

Згодом, у 20-30-ті роки пісня “Гей, там на горі Січ іде!” почала поступатися місцем іншим пісням, стала призабуватися, але текст і маршова мелодія її довго жили в свідомості мешканців того краю, де вона виникла, а згодом побутувала вже тільки як музичний марш.

Пісня “Гей, там на горі Січ іде!” в кінці 20-х років увійшла в культурний обіг Радянської України. 1929 р. у грамзаписі під назвою “Запорізький марш” вона побачила світ у виконанні Першого Московського хору під керівництвом А.Ф.Головинського, в музичній обробці Г.М.Давидовського (на етикетці помилково зазначено “Давиденко”). Музична обробка дечим відрізняється від народної мелодії, зокрема, є більш протяжною. Перший Московський хор виконував її у прискореному темпі, причому приспів “раз-два-три” виділяв і

ритмічно, і тонально, додаючи ще й один музичний такт. Зрештою, музична інтерпретація твору може відрізнитися від народної мелодії. У даному разі варто наголосити на іншому: популярність пісні на західноукраїнських землях виплинула на її прищеплення у Великій Україні, як тоді казали.

Виконавши свою громадсько-культурну місію, пісня відійшла в минуле, залишилася існувати в старих поетичних антологіях, історико-музичних виданнях. Але й ті пісні, що свого часу мали велике поширення, виконували важливу громадсько-культурну місію, а згодом, у нових обставинах, забулися. Вони заслуговують на те, щоб їх відновлювати в нашій пам'яті.

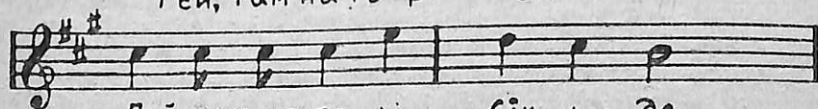

Гей, там на горі Січ іде!

Marziale.

Січовий марш.

Ходом, жваво.

¹ Коцюбинський М. Твори. — К., 1962. — Т.6. — С.97.

гей ма - ше - ру є раз, два, три.

Гей, там на горі Січ іде!
Гей, малиновий стяг несе,
Гей, малиновий, наше славне товариство,
Гей, марширує: раз, два, три!

Гей, попереду кошовий,
Гей, як той орел стеновий,
Гей, як той орел, наше славне товариство,
Гей, марширує: раз, два, три!

Гей, а позаду осавул,
Гей, твердий хлопець, як той мур.

і т.д.

Гей, а по боках четарі,
Гей, то сторожі вогневі,

і т.д.

Гей, отамане, батьку наш,
Гей, веди, батьку, вперед нас,

і т.д.

Гей, молод-хлопче, позір май!
Гей, та до Січі приставай,

і т.д.

Гей, наша Січе дорога,
Гей, як та мати, всім одна,

і т.д.

Гей, повія, вітре, з наших гір,
Гей, на прапор наш, на топір,

і т.д.

Гей, повія, вітре, із степів,
Гей, дай нам славу козаків,

і т.д.

Гей, дай нам силу, відвагу,
Гей, Україні на славу.

“ТАЙДАМАШЬКА ПІСНЯ” (“МИ ГАЙДАМАКИ!”)

Осип Маковей (1867-1925) – автор вірша-гімну
„Ми гайдамаки!”. Музика народна.

Напоетичні тексти українського демократичного письменника Осипа Маковей, активного збирача й дослідника українського фольклору¹, створено низку пісень, серед яких хорова композиція “Тихий сон по горах ходить” (музика М.Лисенка), квартет “Помер рекрут...” (музика Ф.Колесси) та інші. Та найпопулярнішою на початку ХХ століття була його пісня “Ми гайдамаки!”, що згодом, у 20-х роках, у переробленому вигляді, друкувалася в революційних виданнях під назвою “Ми робітники”.

Цікава історія виникнення і побутування цієї пісні, але досі не досліджена. Як встановлено мною, пісня постала на хвилі студентського революційного піднесення на західноукраїнських землях. Будучи живим відгуком на конкретні галицькі події, пісня своїм змістом, волелюбним пафосом сягає героїчного минулого українського

народу — його визвольної боротьби у ХVІІІ столітті проти польсько-шляхетського гніту на Правобережній Україні. У пісні О.Маковей відчуємо відгук полум'яної поеми Т.Шевченка “Гайдамаки”, в якій поет оспівав і возвеличив цих месників за народну кривду, борців “за святую правду-волю”.

У кінці ХІХ — на початку ХХ століття в Галичині почав наростати визвольний рух, що досяг свого апогею в період першої російської революції. Разом з робітниками на боротьбу проти Австро-Угорської монархії, панівних класів піднімалися селянські маси, передова інтелігенція, студентська молодь.

¹ Докладніше про це див.: Погребенник Ф.П. Осип Маковей і народна творчість // Народна творчість і етнографія. — 1958. — № 4. — С.46-54.

Посилюється конфронтація з польською шляхтою, яка була фактичним господарем краю, проводила щодо корінного українського населення політику соціального і національного поневолення. У цю боротьбу втягується передова молодь. Доходить до гострих сутичок з урядовими колами, до вічі демонстрацій. 1901 року на знак протесту проти колонізаторської політики австро-угорського уряду в Галичині, проти польсько-шляхетського засилля стався масовий перехід (сецесія) студентів-українців із Львівського університету а інші університети, зокрема закордонні. Широке коло трудящих вітали цей революційний за своїм змістом акт української молоді. Студентам-сецесіоністам влаштовували врочисті проводи, їх вітали на мітингах, про них писала преса. З цієї нагоди появилася й чимало художніх творів, серед них — вірш О.Маковей "Гайдамацька пісня", що спочатку поширювався у рукопису, а 1905 р. з'явився друком у львівській газеті "Гайдамаки" (без відома автора). До речі, О.Маковей підібрав і мелодію до вірша, як він сам зазначив, "зі слуху однієї румунської пісні".

Дуже скоро пісня набрала великого розголосу, стала використовуватися прогресивними силами в боротьбі проти гнобительської політики австро-угорського уряду, польської шляхти.

Як відомо, панівні класи в поняття "гайдамаки", "опришки" вкладали негативний зміст, ототожнювали його з поняттям "розбійники". Народні маси вважали гайдамаків, опришків, гайдуків своїми захисниками, возвеличували їх у піснях і легендах. Т.Шевченко, Ю.Федькович, І.Франко, М.Старицький, О.Маковей та інші письменники, всупереч спробам принизити, знеславити борців за народні інтереси, оспівували їх. "Гайдамацька пісня" О.Маковей — яскравий зразок органічного поєднання героїчних піснених традицій минулого і революційних пісень кінця XIX — початку XX століття, сміливий виклик українського демократичного письменника шовіністичній польській шляхті, гімн революційній українській молоді, яка стала на шлях боротьби за права народу. Саме організований виступ української молоді був стимулом для створення цього вірша. В "Автобіографії" (1924р.) О.Маковей подає, що пісня "Ми гайдамаки!" "написана з нагоди сецесії наших студентів з університету у Львові..." В обличчя польській шляхті поет від імені народу кидав такі слова:

Ми гайдамаки,
Ми всі однакі,
Ми ненавидим панське ярмо.
Йшли діди на муки,
Підуть і правнуки,
Ми за народ
Життя своє дамо!

Поет в історичній минушині, в гайдамацькому русі бачить ті героїчні традиції, що запалюють молоде покоління. Коли в тлумаченні польських буржуазних істориків слова "гайдамачина" і "гайдамаки" виступали лише в чорному освітленні, то в трактуванні О.Маковей це — національна гордість, живі традиції, насага до боротьби. Так, пісня, маючи глибоке історичне коріння, вторгалася в галицьку дійсність, порушувала болючі проблеми того часу, відстоювала право народу на життя, вільний розвиток своїх духовних сил, утверджувала у свідомості молодого покоління героїчні традиції минулого. У цьому її революційний пафос, громадсько-пізнавальне і виховне значення.

Пісня існує в двох варіантах — рукописному авторському, що виявлений мною в "Альбомі поезій" О.Маковей, і друкованому. О.Маковей у згаданому "Альбомі поезій" занотував: "Сей вірш, перероблений на гірше, надрукований в "Гайдамаках" 1905 р., ч.125 з 4/4 без мого відома і підпису. Цікаво, як він туди дістався".

Шукаючи відповіді на ці питання, звертаюсь до архіву Маковей. Серед багатьох сотень листів до письменника знаходжу поштову картку М.Петрицького, редактора газети "Гайдамаки", який, очевидно, у відповідь на лист О.Маковей, пише: "Марш (безумовно, йдеться про "Гайдамацьку пісню". — Ф.П.) прислав мені якийсь учитель, але не тямлю, як називається... На гірше поправив я, бо він два рази просив о поміщення, а я не міг так містити, треба було, отже, кінце змінити. Не думаю, однак, щоб він в оригіналі прислав; мусив змінити, бо ви цей же міру знаєте. Шкода, що скрипту (рукопису твору. — Ф.П.) не задержав. Пришліть оригінал, то Вам скажу де були зміни. Простіть за погіршення".

Зрештою, зміни не були дуже суттєвими. О.Маковей, з'ясувавши таким чином суть справи, не порушував її більше. Твір був настільки гострим, що у збірці своїх поезій автор не включив його. "Гайдамацька пісня" жила за тими списками, що ходили по руках, і за першодруком у газеті "Гайдамаки".

На початку 1907 р. визріла ідея випустити пісню окремо у львівському видавництві "Торбан", у зв'язку з чим до автора слів надійшло кілька листів з проханням дати дозвіл на публікацію тексту. У відповідь на один з таких листів О.Маковей 25 березня 1907 р. писав невідомому адресатові: "Гайдамацьку пісню" я зложив ще під час сецесії, 2.XII.1901, під мелодію якоїсь волоської (тобто молдавської. — Ф.П.) пісні, автора котрої не знаю і не міг довідатися, хоч допитувався. Я чув її колись лише раз у вагоні від товарища-офіцера і не можу присягнути, чи мелодію я перейняв вірно, чи, може, на свій лад переіначив. У Чернівцях волохи не співають цієї пісні. Тому, що я сам не дуже розумію ноти,

¹ Рукописний відділ інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН України, ф.59-1.

то я не можу вам післати мелодію (її має Богдан Барвінський, котрому я післав 1901 р.). У Львові, як я чув, співають четвертий рядок строфи (придивіться в тексті), як трохей: $\underline{\text{Л}} \text{ } \cup$, а то має бути енергійний ямб: $\cup \text{ } \underline{\text{Л}}$: "Ми за народ життя своє дамо!" В часописі "Гайдамаки" 1905, ч.125 з 4/4, подав хтось текст сеї пісні, досить покручений. Я подаю *оригінальний текст*, лише не знаю, чи не сконфісують його. В такім випадку, може би, треба його трохи змінити. Сі зміни я подаю тут відразу. Поздоровляю щиро. Ваш Осип Маковей"¹.

Подаючи "оригінальний текст", О.Маковей справді пропонує деякі "запасні", пом'якшені рядки, щоб пісню не заборонила цензура. Так, "лядське ярмо" він замінює на нейтральну фразу "пута і ярмо", "не тішся, враже" — на "знай, лютий враже". Замість:

І ножі свячені на серця скажені
Наостріяє знов потоптані раби

пропонує рядки, які, на його думку, "не сконфісують":

І з кайдан неволі до життя на волі
Постануть знов потоптані раби².

Видно, що з приводу пісні виникало чимало запитань щодо її авторства, оскільки по руках ходили різні варіанти. У листі Б.Барвінського від 3.V.1907 р. до невідомого адресата (О.Маковей?) знаходимо такі відомості: "Посилаю Вам до ласкавої розпорядимості відпис з оригіналу (сю пісню чув я, як недавно студенти співали на Високому Замку)"³. Не знаю, чи треба Вам і слів, тож подаю їх на всякий спосіб"⁴. Далі Б.Барвінський наводить ноти і текст пісні з таким авторським підписом під текстом: "Славним молодцям на поклін, на пам'ятку сецесії з університету уложив Гайдамака. 4.XII.1901".

У цьому документі цінними є свідчення про публічне виконання пісні студентами, що було само по собі антиурядовою демонстрацією, а також підтекстове пояснення, яке дає підставу твердити про повну консолідацію О.Маковей з революційною акцією передового українського студентства.

Пісня була надрукована того ж року під №43 у львівському видавництві "Торбан" як чоловічий хор. В основу музики Я.Ярославець, скомпонуваної до цієї маршової пісні, лягла мелодія О.Маковей. З'явилася вона і як 44-й випуск

цієї бібліотеки, а також як № 6 серії "Ліра" (обробка для фортепіано О.Залеського). Згодом "Ми гайдамаки!" з'явилася в Києві в аранжуванні О.Кошиця для чоловічого хору. 1918 р. текст твору (без зазначення автора) увійшов до збірки "Наша дума. Великий український співаник".

"Ми гайдамаки!" поширювалася всупереч заборонам і переслідуванням польсько-шляхетських властей: пісню співали під тюремними мурами м.Львова, на вулиці Баторія в знак протесту проти переслідувань прогресивної української молоді, грали сільські оркестри, виконували українські робітничо-фермерські хори в Канаді та США.

Коли захитався старий світ і в огні революції вставала українська держава, на західноукраїнських землях народився перероблений (відповідно до нових обставин) варіант пісні О.Маковей під назвою "Ми робітники". Пощастило виявити три публікації цього варіанта — один у підпільному "Співанику робочих" (1920 р.), другий — у збірці "Революційні пісні" (Харків, 1920 р.), третій — у нью-йоркському виданні "Робітничі пісні". Можливо, що були й публікації цього тексту, зроблені раніше. До "Співаника робочих" вірш О.Маковей увійшов завдяки своїй великій популярності, бойовому, маршовому характеру музики. С.Канюк, упорядник згаданого видання, був учнем О.Маковей, можливо, він сам і вніс у текст наявні в ньому зміни. Перша строфа у "Співанику робочих" звучить так:

Ми робітники,
Числом великі,
Ми ненавидим
Панське ярмо.

Йшли діди на муки,
Підуть і правнуки,
За волю ми
Життя своє дамо!¹.

Цей текст збігається з іншим, що надрукований у "Робітничому календарі" (Чернівці, 1920, с.4-5), з тією різницею, що в календарі подано повний текст переробки, яка під назвою "Ми робітники!" має підзаголовок "переспів".

Показовим і промовистим фактом є публікація згаданої переробки (з окремими змінами) в харківській збірці "Революційні пісні". Разом з іншими бойовими піснями ("Інтернаціонал", "Марсельєза", "Варшав'янка", "Шалійте,

¹ Передруковано з статті: Погребенник Ф.П. З революційних пісень Буковини // Народна творчість та етнографія. — 1960. — №7-8. — С.120-123.

¹ Відділ рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН УРСР, ф.123, №104.

² Там само.

³ Йдеться про міську гору у Львові — місце відпочинку і масових гулянь.

⁴ Відділ рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка АН УРСР, ф.123, №98.

шалійте, скажені кати", "Червоний прапор" та ін.) твір О.Маковея (в переробленому вигляді, без зазначення автора) входив у радянську дійсність 20-х років. Між публікаціями в "Робітничому календарі" й у збірці "Революційні пісні" є кілька суттєвих відмінностей:

Бо за ту єдину
Вольную Вкраїну
Готові ми на муки і
на смерть.

Бо за ту єдину
Вольную країну
Готові ми на муки і
на смерть.

Аналогічно:

Наша присяга:
Се мєсть, відвага.
("Робітничий календар")

Наша присяга:
Помста, відвага.
("Революційні пісні")

1926 р. "Гайдамацька пісня" в новій переробці з'явилася в збірці "Робітничі пісні. Упорядкував М.Тарновський", що вийшла під гаслом "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!". Відбулося ще одне пристосування відомої пісні до нових обставин і того середовища, де вона мала розповсюджуватися, насамперед робітничо-фермерського. За своїм революційним змістом з погляду польсько-шляхетських та боярсько-румунських властей пісня була нецензурною, а тому на ці землі вона потрапляла лише нелегальним шляхом. Нова редакція тексту пісні, зроблена М.Тарновським, спрямована на поглиблення її соціального змісту. Водночас, М.Тарновський прагнув уникнути деяких незугарностей, що наявні у переробці 1920 р. Так, у тій редакції, згідно з мелодією пісні, наголошувався третій склад першого рядка ("Ми робітники..."), а це деформувало природний акцент цього слова ("Ми робітники"). Тому М.Тарновський подав його в такій редакції: "Робітники ми непобідимі", але при цьому ввів літературно ненормативне слово (хоч і поширене в Україні) "непобідимі".

Звичайно, М.Тарновський знав первісний текст пісні, але опрацював переробку, давно вже відому серед широких кіл. Окремим рядком пісні він надав чіткішого стилістичного звучання. Так, у виданні 1920 р. читаємо:

Підуть і правнуки, ми
За волю життя своє дамо.

У виданні 1926 року:

Підуть і правнуки,
За волю ми життя своє дамо.

У першому випадку слова не відповідали мелодії, тут, очевидно, вкралася помилка.

Суттєвої зміни зазнала друга строфа видання 1920 року:

Бо за ту єдину
Вільную країну
Готові ми на муки і на смерть.

Видання 1926 року:

Бо за вільну волю, бо за кращу долю
Готові ми на муки і на смерть.

Аналогічно:

...склали ми присягу: ...склали ми присягу:
Вести борбу — неволєні раби! До боротьби, знедолєні раби!

Проте і в переробці М.Тарновського не все досконале, зокрема, останній рядок пісні:

Бо робітники ми непобідимі,
Ножів і куль не боїмось огня!

У збірці, упорядкованій М.Тарновським, є й інші пісні, що "інспіровані" "Гайдамацькою піснею" О.Маковея. Це, зокрема, стосується пісні "Сміло до бою!", яка має підзаголовок "Наголос "Ми гайдамаки". Вона пройнята бойовим, наступальним духом, сповнена закличних інтонацій: "Сміло до бою!", "Станьмо у згоді!", "Сміло ж ставаймо!".

Пісня зігріта вірою у непереможність народу, в торжество правди і справедливості:

Де ж тая сила, щоб зупинила
Волю народів, як настане суд?
Правди не поборе жодне в світі горе,
Бо світ буде — увесь трудящий люд.

Народжена в атмосфері піднесення революційного руху в Галичині пісня О.Маковея, до якої поет підібрав динамічну, експресивну мелодію, тривалий час жила й поширювалася за авторським списком і за першодруком, супроводжуючи антишляхетські виступи населення західноукраїнських земель. З другого боку, зазнавши відповідних змін, будучи пристосованою до нових обставин, вона активно діяла в революційному робітничому середовищі 20–30-х років на цих же землях, а також поширилася на Радянській

Україні, про що, зокрема, свідчать передруки її в різних виданнях. Цей варіант у редакції М.Тарновського відомий у прогресивному українському робітничо-фермерському середовищі в Сполучених Штатах Америки.

Залишається додати: досі не встановлено, мотив якої молдавської пісні поклав О.Маковей в основу своєї мелодії. Подаємо текст і мелодію пісні.

МИ ГАЙДАМАКИ!

Ми гайдамаки, вічно однакі,
Все проклинаєм лядське ярмо,
Йшли діди на муки, підуть і правнуки,
Ми за народ життя своє дамо.

Доки сусіди нам людодіи,
Ми гайдамаки, як були, так є,
Вже часи минули, як ми шиї гнули, —
І кожен з нас за всіх життя дає!

Не тішся, враже, сотня поляже,
Тисяч натомисть стане до борби —
І ножі свячені на серця скажені
Нагострять знов потоптані раби.

Наша присяга: правда, відвага,
Помста за кривди, люта і грізна,
Бо ми гайдамаки, месники однакі,
Що за народ і смерть нам не страшна.

“СОКОЛИ, СОКОЛИ!” (Сокільський марш)

Ця патріотична маршова пісня народилася на хвилях спортивно-патріотичного руху в Галичині на початку XX століття, проіснувала майже півстоліття на цій землі та й зникла разом з тим рухом, на гребені якого постала.

Але наша слава — не лише пісні, які сьогодні гріють душу, а й ті, що колись звучали, окрилювали попередні покоління. Так само, як січові пісні, об'єднуючи й виховну місію виконували сокільські пісні та гімни. Заразу західних областях України, а також по білому світу, зокрема в Канаді та США, можна зустріти учасників сокільського руху, для яких пісня “Соколи, соколи! Ставайте в ряди” — це їхня молодість, порив до боротьби “за поступ, щастя й волю”. Настали нові часи, багато що з колишніх звичаїв і культурних подій позабувалося, а пісня, як живий відгук минулого, пробуджує пережите, викликає спогади про той час, коли одне за одним виникали різні народолюбні товариства, що присвячували свою діяльність піднесенню національної свідомості народу, його згуртуванню. За рядками пісні “Соколи, соколи!” постають сторінки історичного минулого Галичини. “Сокільські” товариства вперше виникли в Чехії 1862 р. і згодом заснувалися в Болгарії, Сербії, звідки перейшли до інших народів. Ставлячи перед собою культурно-просвітні й спортивні завдання, вони швидко поширювалися серед свідомішої частини інтелігенції, а також селянства та робітництва. 1907 р. Всеслов'янський сокільський союз охоплював 600.000

членів. У Галичині перші такі товариства виникли 1894 р. у Львові. Поступово поширилися по галицьких містечках і селах. Об'єднували переважно молодь, яка шукала шляхів реалізації своїх духовних сил, патріотичних прагнень. Існував відповідний статут цих товариств, були розроблені принципи і форми їхньої діяльності, які реалізували право громадян Австро-Угорщини гуртуватися у різноманітні організації — політичні, культурно-освітні, спортивно-протипожежні тощо. Молодь тягнулася до них ще й тому, що тут плекалася повага до історії народу, культивувалися національні свята, народна пісня. Під культурно-освітніми гаслами більшою чи меншою мірою приховувалися (від свобод, дарованих австро-угорською конституцією!) певні політичні тенденції, що часто, впливаючи наверх, викликали страх в офіційних властей, а також у польської шляхти, яка боялася вияву народного гніву. Особливу активність продемонструвало товариство 1914 р. у відзначенні сторіччя від дня народження Т. Шевченка.

“Соکیلський” рух стимулював появу багатьох пісень, серед яких були більш і менш змістовні, художньо досконалі. Зрештою, вони виконували в першу чергу громадсько-культурну, а не художньо-естетичну функцію. Кращі з творів все ж мали певну мистецьку цінність.

Пісня “Соколи! Соколи!...” неодноразово друкувалася в різних збірниках (поряд з аналогічними січковими піснями), увійшла вона й до співаника “Ще не вмерла Україна”, упорядкованого Б. Лепким і виданого у Відні 1916 р. У більшості збірників, у тому числі й названому вище, імена авторів слів і музики не зазначені. Слова пісні належать поетесі К. Малицькій (псевдонім Віра Лебедева).

На відміну від пісні “Гей, там на горі Січ іде”, де наявні атрибути січового руху (малиновий стяг, топір), у “соکیلському” марші, за винятком самої назви твору, нема ніяких специфічних ознак-атрибутів, що були йому властиві.

Константина Малицька (1872-1947) — автор вірша-гімну „Соколи, соколи”.

Це — пісня-заклик, що має на меті згуртувати до спільних дій на благо рідної Вітчизни. Перша строфа має підбадьорливо-пропагандистський характер, є перефразом відомої латинської сентенції “У здоровому тілі — здорова душа”. Авторка пісні переосмислює її так:

В здоровому тілі, в здоровій душі
Там сила і воля витає.

У наступній строфі крізь призму історичної перспективи: “Як славно було тут, козацькі сини боролись до смерті-загину” накреслюється завдання “соکیلського” руху:

Боротись будемо, соколи, і ми
За нашу святу Україну.

Ця строфа-приспів повторюється двічі, несучи основне ідейне навантаження пісні-маршу, подане, як бачимо, в декларативній формі. Шоправда, такі декларації, висловлені гуртом, у маршовій пісні, викликали, як свідчать сучасники, відповідне патріотичне піднесення.

Ця строфа — метафорична. Поет звертається до сокола-птаха з проханням піднятися над далекими степами, у ліси-гори, на луги та лимани, тобто у високе небо над усією Україною. Соколи-юнаки уособлюються тут із соколами-птахами. До сокола-птаха поет звертається із закликом:

Прапор наш соکیلський високо неси,
Під ним най народ вільний стане.

До речі, про соکیلський прапор. Це основний атрибут, основна ознака соکیلського руху. Під цим прапором проходили всі врочисті зібрання, “соколів”, під ним вони робили марші-переходи, співаючи патріотичних пісень.

Заклучна строфа закликає до згуртування “соکیلських” рядів, до боротьби в ім’я народу:

До праці для Неньки у вічні часи.

Такого роду пісні сьогодні можуть здаватися надто патетичними, навіть абстрактними. Але не забуваймо, що на час свого виникнення, активного побутування вони виконували важливу патріотично-виховну місію. І. Франко, який теж створив кілька пісень, пов’язаних з українським радикальним селянським рухом у Галичині, 1906 р. писав у рецензії на “Збірник пісень патріотичних і січових”: “Збірки патріотичних пісень, певно, потрібні, бо вони підбадьорюють людей, підтримують у них надію на кращу будучину, розвивають енергію до живої діяльності і розбуджують охоту до життя” (Твори у п’ятдесяти томах, т. 37, с. 62). Поет ставив високі ідейні й художні вимоги до таких пісень.

Пісня "Соколи! Соколи!" на початку ХХ століття на західноукраїнських землях була дуже популярною. На її мелодію співався "Марш січовий", слова якого написала та-таки К.Малицька.

...Вперше цю пісню я почув у Косові від учительки, що закінчила семінарію в Перемишлі, Євгенії Базник. То була культурна, музично обдарована людина, грала на скрипці, співала, знала багато пісень. Колись, перед першою світовою війною, її брати і сестри створили домашній музичний ансамбль. Пісню "Соколи! Соколи!" вона неодноразово співала, беручи участь у маршових походах мелодії.

Згодом на зміну сокільському культурно-спортивному рухові прийшли інші патріотично-освітні рухи, що підтримували надію на духовне відродження народу, вселяли віру в те, що "не вмирає душа наша, не вмирає воля".

Нові часи не тільки народжують нові пісні, а й нагадують нам старі, призабуті. Адже в народній пам'яті, в душі народній повинні зберігатися пісенні скарби як минулого, так і сучасного.

ОКОЛИ, СОКОЛИ!

Сокільський марш

Tempo di marcia

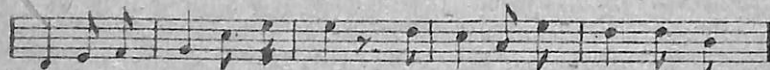
Ходом, жваво

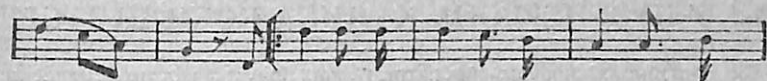
Со-ко-ли, со-ко-ли ста-вайте вря-ди, нас

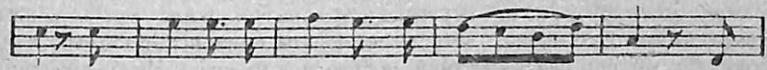
поклик: бо-дрім-ся! взи-ва- - - - е. В здо-ро-во-му

ті-лі здо-ро-в'я ду-ші там си-ла і во-ля ви-

та - - - е. Як славно бу-ло тут ко-зацькі си-

ни бо- - ро-лись до смерті-за-ги - - - ну. бо-

ро-тись бу-де-мо Со-ко-ли і ми за на-шу свя-

ту У-кра - - і - - - ну! Як...

Соколи, Соколи, ставаймо в ряди!
Нас поклик „бодрімось” ззиває.
В здоровому тілі здорова душа,
Де сила, там воля витає.

Як славно, було, козацькі сини,
Боролись до смерті-загину,
Боротись будемо, Соколи, всі ми,
За нашу святу Україну!

Лети же, Соколе, далеко в степи,
У гори, луки, та лимани,
Прапор наш сокільський високо неси,
Під ним най народ вільний стане.

Як славно, було...

Разом же, Соколи, ставаймо в ряди,
У бій за прапором, гей, сміло,
До праці для нашої у вічні часи,
Несімо все душу і тіло.

Як славно, було...

“ОЙ, У ЛУЗІ ЧЕРВОНА КАЛИНА ПОХИЛИЛАСЯ”

Скільки щирх, зворушливих патріотичних почуттів викликає ця пісня у кожного, хто сприймає її небайдужим серцем. Пригадую, як малими дітьми співали ми, школярі, цю пісню, яку ненависть вона викликала у представників польсько-шляхетської влади. Але пісня не вмовкла. Вона злітала під небо, коли проводилися народні свята-фестини, поривалася на сцену Народних домів, коли відбувалися концерти. Співали її всі, і великі, і малі. Після 1939 року для пісні настають ще скрутніші часи переслідувань, вона зникає з концертних програм, співати її забороняють як “націоналістичну” пісню. Більше ніж півстоліття на тій землі, де пісня виникла, вона мовчала, але не вмерла. Знову воскресає, дзвенить на багатолюдних майданах, вселяючи надію на краще майбутнє народу.

Пісня, власне, її перша строфа, бере свій початок із старовинних козацьких пісень, які відображали героїчну боротьбу лицарів Запорозької Січі з польсько-шляхетською неволею. Серед пісень цього циклу знаходимо і пісню “Розлилися круті бережечки”, що звернена до “славних козаченьків”, які пожурилися у неволі:

Гей, ви хлопці, ви добрі молодці, не журіться,
Посідляйте коні вороні — садовіться.
Та поїдем у чисте поле у Варшаву
Та наберем червоної китаєчки та на славу!

“Червона китаєчка” тут символізує козацьку доблесть і славу. Саме утвердження цих патріотичних категорій становить зміст пісні:

Гей, щоб наша червона китаєчка червоніла,
А щоб наша козацька слава не змарніла!

Заклучна строфа цієї пісні дала початок досліджуваного народнопоетичного тексту, що стосується іншого періоду визвольних рухів в Україні — боротьби народу за національну незалежність.

Гей, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася...

Червона калина! Скільки прекрасних поетичних образів зустрічаємо в народних піснях, скільки визначних українських поетів оспівували її у творах. Образ-символ “червона калина” в народнопоетичній творчості багатогранний. Найчастіше він символізує образ молодої дівчини. Гортаючи збірники пісень М.Максимовича (1827р.), М.Драгоманова (1876р.), фольклорні записи І.Франка,

Є.Ярошинської, М.Павлика та інших, зустрічаємо десятки народних пісень, у яких опoетизовано образ “червоної калини”:

Коло млина, млина
Червона калина;
Ой, то не калина —
Молода дівчина.

Такі аналогії повторюються в багатьох варіантах, інколи в сконденсованому художньому вислові (із збірника “Політичні пісні українського народу. Частина перша”):

Червона калина — молода дівчина.

У пізніших записах знаходимо також багато порівнянь:

Ой, у лузі, лузі червона калина,
То ж не калина — молода дівчина.

В деяких піснях є паралелі: похилена калина — засмучена дівчина (із збірника “Українські народні пісні”, 1964).

Червона калина
На яр-море похилилася,
Чого дівка зажурилася?
Що од роду одбилася!

В одній з перлин народної лірики — пісні “Чи я в лузі не калина була?” — проведено паралель між долею червоної калини (“Нашо мене поламано І в пучечки пов’язано”) — долею дівчини (“Нашо ж мене засватано І світ мені зав’язано!”).

У віршах українських поетів, у яких змальовано образи червоної калини, по-своєму переосмислюються фольклорні сюжети. Згадаймо прекрасний ліричний вірш І.Франка, що став народною піснею, — “Червона калино, чого в лузі гнешся” та вірш Лесі Українки “Калина”.

Зачин пісні — оповідь про червону калину, що похилилася, про славну Україну, що зажурилася, — пов’язує її з історичною традицією.

Цей історичний аспект пісні звучить після кожної строфи як повтор, надаючи їй патріотично-мажорної піднесеності.

Наступні строфи пісні виникли в Галичині в період першої світової війни, приблизно 1915 року. Вони відображають зростання на західноукраїнських землях національно-визвольних прагнень українського народу, розмежованого кордонами царської Росії й імперської Австро-Угорщини, засвідчують почуття

кровної спорідненості між українцями Наддніпрянщини й Наддніпряниці, готовність галичан подати допомогу своїм братам визволитись з-під царського ярма. Пісня прославляє народження збройних сил народу в Галичині — січових стрільців, які в складі австро-угорської армії, а після утворення Західноукраїнської Народної Республіки, як національна українська армія, вели збройну боротьбу проти царських та польсько-шляхетських військ.

Пісня "Гей, у лузі червона калина похилилася" виникла в період зародження січового стрілецького руху, зразу набула широкого розголосу, увійшла в численні співаники, стала народною. Січові стрільці, для яких вона стала своєрідним національним гімном, разом з іншими піснями понесли її дорогами визвольної війни. Де були вони, там була й ця пісня. 1915 р. в обробці на чоловічий хор її опублікував Ф. Колесса в збірці "Воєнні квартети" (Відень, 1915). Вона має підзаголовок: "На мужеський хор, присвячена українським січовим стрільцям". Це була чи не перша такого роду збірка. Ф. Колесса зазначив, що в основу його музики покладено "мотив народної пісні". Текст у цій публікації складається тільки з перших шести рядків. Очевидно, на той час новий текст пісні ще не існував. Але того ж року вже з'являються публікації з другою строфою:

Марширують наші добровольці у кривавий тан,
Визволяти братів-українців з московських кайдан.
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

Звичайно, що тут ідеться про царське ярмо, про національне поневолення наддніпрянських українців, яким прагнули допомогти українські січові стрільці. Не лише в цій, а й в інших піснях того часу звучали заклики йти на Україну, ставати пліч-о-пліч з рідними братами, "слави й волі добувати". Згадаймо хоча б такі рядки з пісні:

Хлопці, підемо, браття, за славу,
За Україну, за рідні права, державу!

Наступна строфа висловлювала віру в перемогу народу, в те, що

Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
То прославить по всій Україні січових стрільців.
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

Слід наголосити на тому, що січові стрільці, пройшовши складний шлях свого формування і розвитку, незважаючи на різні перипетії їхньої долі, були єдиною збройною силою, створеною народом Західної України, яка відстоювала

загальнонаціональні інтереси, протягом тривалого часу вела криваву боротьбу проти польсько-шляхетських військ у Галичині. Після загарбання цих земель польською армією Галлера січові стрільці перейшли за Збруч, на Велику Україну (про це говориться в пісні "Ой та зажурилися стрільці січовії...").

Твір відбиває той патріотичний порив, який полонив українську молодь Галичини, захоплену ідеєю визволення України як з-під царського, так і з-під польського гніту. Але, оскільки уряд Австро-Угорщини в період першої світової війни зробив чимало поступок українському рухові, зокрема, дав згоду сформувати національні військові частини, а царський, навпаки, всіляко придушував національний рух в Україні, то багато пісень цього періоду мають виразне антицарське (протимосковське) спрямування.

Пісню "Ой, у лузі червона калина похилилася" спіткала нелегка доля. Протягом кількох років вона владно лунала на Наддніпрянській Україні, 1919 р. разом з Українською Республіканською капелою О. Кошиця в гармонізації цього видатного музиканта помандрувала у широкий світ, де надовго прижилася в українських середовищах. Тоді ж О. Грипай переклав її німецькою мовою й опублікував (разом з нотами) у збірці "Пісні України" (Київ, 1919). У наступні десятиліття вона жила на Західній Україні. На Радянській Україні її поширювати заборонялося, хоч нічого антирадянського в ній не було. Пісня в її первісному історичному вигляді і в новому варіанті, пристосованому до подій першої світової війни, що згодом переосмислилася, зворушувала й насаждала серця багатьох відданих синів народу, для яких головним стало гасло:

А ми тую червону калину підійдемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

І колись, і тепер вона зазнавала і зазнає певних змін. В окремих рядках слова "наші добровольці", "стрільці січовії" замінювалися "наші козаченьки", "московські кайдани" — "ворожими кайданами". В процесі побутування з'явилася одна нова строфа, якої нема в перших публікаціях. Наводимо її:

Не хилися, червона калино,
Маєш білий цвіт,
Не журися, слава Україно,
Маєш добрий рід.

Про історію виникнення тексту пісні й мелодії подає деякі відомості В. Селезінка у статті "Ой, у лузі червона калина" (газета "Молодий буковинець", 4-9 червня 1990 р.). Він, зокрема, слушно зауважує, що історичну пісню "Розлилися круті бережечки" вставив у драму В. Пачовського "Сонце руїни" режисер українського театру, поет С. Чернецький, дещо переробивши текст, а

головне — написав до неї нову мелодію. Вона була споріднена з народним мелосом, припала до душі і акторам, і глядачам. Було це в Самборі, а згодом, граючи виставу, актори рознесли цю оновлену пісню по всій Галичині.

Від акторів театру "Руської бесіди" її перейняли січові стрільці, зокрема молодий юнак Григорій Трух, який до першої "історичної" строфи, за його спогадами, "склав ще три нові додаткові строфи, що разом створили ту славну "Червону калину". Додамо від себе, що, виникнувши на Франковому Підгір'ї, у середовищі січового стрілецтва, пісня згодом поширилася на обох частинах України, рознеслася по світу завдяки учасникам визвольних змагань українського народу. У непоодиноких виданнях вона друкувалася як гімн українських січових стрільців.

Пісня воскресла у двох музичних редакціях — первісній, якою вкарбувалася колись у свідомість широких мас, і в музичній обробці різних композиторів, мистецьких колективів, окремих виконавців. Так, 1989 р. її виконав у Чернівцях співочий гурт Кульчицького — у маршовому ритмі. Державний заслужений буковинський ансамбль пісні і танцю, який одним з перших українських музичних колективів увів у репертуар цю пісню, доносить її до слухачів у музичній обробці свого керівника А. Кушніренка: перший куплет виконує чоловіча частина капели у повільному темпі, в мінорному характері. У цьому хоровому напівречитативі відчуються відгомони тужливих історичних дум і пісень. Таке трактування початку-заспіву до пісні, на мою думку, цілком логічне. Адже слова "калина похилилася", "славна Україна зажурилася" задають певну тональність цій строфі. У повільному темпі зачин до пісні звучить і у виконанні академічного народного хору ім. Г. Верьовки (обробка А. Авдієвського), соліст-баритон у супроводі хору настраює слухачів на мінорний лад, а вже друга половина першої строфи має інше — мажорне — тональне забарвлення. У ви-

Григорій Трух (1894-1959) — автор пісні-гімну „Ой, у лузі червона калина похилилася” — в уніформі січового стрільця.

конанні цього славного хору пісня в супроводі симфонічного оркестру велично і вродисто прозвучала на концерті в Київському державному театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка на відкритті першого світового конгресу Міжнародної асоціації українців. Слухали її, як і "Молитву" М. Лисенка — О. Кониського, "Ще не вмерла Україна" П. Чубинського — М. Вербицького, стоячи.

Відхід від узвичаєного музичного трактування цієї пісні викликав у деякого критичні зауваження, навіть нарікання. Так, В. Селезінка, не вникнувши глибше у зміст пісні, нешанобливо звинувачує А. Кушніренка — доброго знавця українського музичного мистецтва, у тяжких гріхах: "Для чого було з ясної маршової пісні закручувати щось ритмічно аморфне, розтягнуте та закучерявлене до невпізнання". Кожен композитор має право на творчість, на обробку народних пісень. У даному разі відхід (на початку пісні) від усталеного маршового ритму, на мою думку, аж ніяк не веде до аморфності, а до увиразнення її мінорного зачину, певною мірою надає обробці характеру думи. Зауважу, що саме в такому ключі зробив свою обробку А. Авдієвський.

Другий момент пов'язаний з текстом пісні. Оскільки обидва згадані колективи виконують той текст, що його пропагувала капела О. Кошиця, то, безумовно, перед виконанням твору про це слід оголосити слухачам. Адже в Україні набув більшої популярності первісний текст, де прославляється січове стрілецтво.

...12 квітня 1908 р. двадцятирічний студент Львівського університету Мирослав Січинський вчинив замах на зловісного намісника цесаря в Галичині — польського графа Андрія Потоцького, котрий для нього, як і для багатьох його сучасників, персоніфікував ту владу, що гнобила і нищила український народ. Напередодні цієї акції Січинський видав збірку "Історичні пісні українського народу", що завершувалася рядками:

А ми тую червону калину підійемо,
А ми нашу славну Україну,
Гей, гей, розвеселимо!

...Пройшло багато десятиліть. Доля звела мене на декілька годин з Мирославом Січинським, який приїхав ще раз подивитися на Україну. Зайшла розмова про виданий збірник, про пісні народні.

— Вони — частка давнього і найкращого духовного добра українського народу. В них є кров'ю обкиплений протест проти татарської неволі, польсько-шіляхетської кормиги, царського гніту, наші визвольні прагнення й надії. Бережіть пісні від забуття, то наші скарби! — сказав сивий, як голуб, Мирослав Січинський...

Бережемо, воскрешаємо!

ОЙ, У ЛУЗІ ЧЕРВОНА КАЛИНА ПОХИЛИЛАСЯ

Andante

Ой, у лу - зі чер - во - на ка - ли - на по - хи - ли - ла - ся, чо - го - сь

на - ша сла - на У - кра - і - на за - жу - ри - ла - ся. А ми ту - ю

чер - во - ну ка - ли - ну пі - дій - ме - мо, а ми на - шу

сла - вну У - кра - і - ну гей, роз - ве - се - ли - мо. се - ли - мо!

Ой, у лузі червона калина похилилася.
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підйемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо.

Марширують стрільці січові у кривавий тан
Визволяти братів-українців з московських кайдан.
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо.

Як повіе буйнесенький вітер з широких степів,
То прославить по всій Україні січових стрільців.
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо.

“ДЛЯ УКРАЇНИ ЖИВЕМО!”

Вимушена еміграція українців у різні країни, невмируща в їхніх серцях єдність з дорогою, незабутньою Вітчизною, прагнення висловити свої найсвятіші почуття любові до землі батьків — все це зумовило появу цілого ряду високопатріотичних творів українських поетів і композиторів. На початку ХХ століття, зокрема, виникають перший і другий гімни українців Америки, що їх нещодавно опублікував Іван Лепша на сторінках журналу “Наука і суспільство” (1990, № 4), на жаль, з дуже скупими поясненнями-коментарями.

“Перший гімн американських українців” створили поет В.Щурат і композитор С.Людкевич. Насамперед необхідно встановити дату написання твору. Він виник напередодні першої світової війни, в 1913 році, як подарунок українців Галичини американським українцям. Як мене повідомила дослідниця творчості С.Людкевича — Зиновія Штундер, в архіві С.Людкевича не зберігається ніяких матеріалів, які б проливали світло на історію виникнення згаданих творів — чотирьохголосих хорів у супроводі фортепіано.

Щось є незвичне в тому, що гімн американських українців написали діячі української культури в Галичині, які, до речі, не зазнали емігрантської долі, хоч, як вірні сини свого народу, відчували біль і муку, надії і сподівання своїх співвітчизників за океаном. Очевидно, йшлося про те, щоб таке непросте завдання, як написання гімну, виконали талановиті митці, якими, безперечно, були поет і вчений В.Щурат і один з найвидатніших українських композиторів — С.Людкевич. Поетові вдалося глибоко передати почуття і настрої українських емігрантів (не лише американських), оту до болю гостру і щемливу тугу за рідним краєм, пристрасне бажання допомогти в тяжкій боротьбі за щастя і волю народу. Висловивши в перших рядках гімну одну з основних засад — органічну, духовну єдність заокеанських українців із своєю Батьківщиною:

Далека ти а близька нам,
Кохана Вітчизно,
Як сонце з неба твоїм ланам,
ти світиш нам водно.

У наступній строфі поет звертається до рідного краю із закликом-проханням:

Ти світи нам, Вітчизно, світи,
Кохана Вкраїно,
Щоб знали ми, куди нам йти
У слухну годину.

У приспіві розгортається мотив двох перших строф, набуваючи нового, революційного характеру:

У бія! У бія!
За світлий прапор твій,
За тебе Україно!

Йшлося про Україну роз'єднану, поневолену, до якої в тяжку годину зверталися погляди її дітей, розкиданих далеко по всьому світу:

Поклич нас, Вітчизно, поклич,
Кохана Україно,
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слухную годину.

Наступні строфи лаконічно змальовують (певною мірою в абстрактній формі) життя-буття американських українців:

Не даром ми тепер живем
У Вітчизні свобод.

Віддаючи належне поетичному текстові В. Шурата, котрий зумів торкнутися струн душі українських емігрантів, зокрема, яскраво висловленим закличом: "Вставай лиш, Вітчизно, вставай, І нас клич Україно", у якому виявилось чуття єдиної української родини, зауважимо, що не всі акценти цього гімну звучать повноцінно, однаково виражено. Наприклад, не зовсім чіткі заключні рядки гімну:

Ми здивуєм заморський наш край
У слухную годину.

Того ж 1913 р. одночасно з першим гімном виник і другий. Автор його — Остап Грицай, а озвучив той-таки С. Людкевич. Обидва вірші близькі за своєю проблематикою, мають однакову кількість восьмирядкових строф, супроводжуються приспівом. І. Лепша, передрукуючи текст гімну, зауважує: "На жаль, про автора поезії "Для України живем!" не знайшов у доступних мені довідниках жодного слова". У цьому гіршому зізнанні автора статті є своя сумна історія. Адже протягом десятиріч ім'я О. Грицай (1881-1954рр.), українського поета й перекладача, критика й літературознавця, який з 1914 р. жив поза межами України (спочатку у Відні, а пізніше у Федеративній Республіці Німеччині), — витравлювалося з нашої пам'яті, настільки забулося, що журналіст не зміг виявити про нього в наших виданнях жодних відомостей. Щоправда, він таки повинен був знайти аж 32 рядки в першому томі

Остап Грицай (1881-1954) — автор вірша-гімну
„Для України живем!”.

“Української літературної енциклопедії” (К., 1988), коли б до неї звернувся. Але одне видання, де можна знайти те чи інше забуте ім'я, ще не захищає від забуття. Тому схарактеризуємо трохи докладніше особу поета. О. Грицай народився в Галичині — в Княжполі Добромильського району на Львівщині. Закінчив Львівський університет. Працював педагогом у гімназіях Галичини, з 1914 — у Відні, де займався активною журналістською та перекладацькою діяльністю. Писав вірші, поеми на громадянські мотиви, окремою книжкою видав великий поетичний твір “Утеча Олекси Пархуна” (1910р.), пройнятий антицарським настроєм. Певне уявлення про поета О. Грицай, про його поезію загалом може дати пролог до згаданого твору, що має назву “Тіням Тараса”. Ось уривок з нього:

Замучений за волю України,
Ти вмер далеко від своїх степів,
І ввік тебе тюремні крили стіни
За твій великодушний, вольний спів.

Та спів лунав... Під брязк Твоїх кайданів
Він вихром стряс престолами тиранів.

О. Грицай у поезії тяжів до громадської патетики, хоча не чужі були йому і ліричні мотиви. Певний час симпатизував літературному об'єднанню “Молода муза”, хоч активним членом його не був. Тому для включення низки його поезій до антології “Молода муза” (1989р.), на мою думку, не було достатніх підстав. Але добре, що упорядник згаданого видання — відомий поет В. Лучук — звернув увагу на поезію О. Грицай, а приписати поета до іншого коша — справа нескладна.

Як уже мовилося, О.Грицай — митець з виразною громадською інтонацією. До речі, він писав патріотичні вірші не лише українською, а й німецькою мовами, друкуючи їх у віденських газетах та журналах. У 20-ті роки багато перекладав з німецької на українську і навпаки — з української на німецьку твори І.Котляревського, Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, Олександра Олеся та інших поетів. У цей час він близько зійшовся з А.Крушельницьким, В.Стефаником, Олександром Олесею, Н.Суровцевою — також перекладачкою з української на німецьку, багатьма українськими культурними діячами, які перебували в той час у Відні.

Як поет, О.Грицай не був першорядною величиною, але в непоодиноких своїх творах досягав значних художньо-емоційних узагальнень. Думаю, що "другий гімн американських українців" він написав з метою висловити почуття і прагнення своїх краян-земляків до Вітчизни в складний час її історичного розвитку, національно-територіальної розмежованості, маючи на меті сприяти консолідації всіх українців. Гімн декларує кровну спорідненість українців Америки з рідними братами на Батьківщині:

Гей, за морем, за широким
Разом нас судьба звела, —
Край далекий на чужині
Нам за Вітчину дала.

Цим пісенним зачином поет вводить в історію американських українців, стверджуючи наступними рядками вірша єдність їхніх почуттів з народом України, його героїчними традиціями:

Але ми, козацькі діти,
Тямим предків-козаків,
Понад море, над широке
Кличем до своїх братів.

Далі у приспіві йде розгортання думки, наростання ідейно-патріотичного звучання вірша:

Як прийдеться стати разом,
Ми в Україну підем,
Бо для неї лиш на світі —
Для України живем.

Висловлюється впевненість у тому, що народ здобуде волю й славу, "як у бій підемо всі". Щоправда, автор говорить, виражаючи думки тих, від імені яких написано гімн, що на рідній Україні:

...престол нам зеленіє
Остануть там нові князі...

Та, очевидно, це не стільки політична програма, скільки поетична метафора. Остання, третя строфа, може, найсильніше передає кредо закордонних українців, які не мислять свого існування без залишеної ними Батьківщини:

Сонце всюди нам принесе
Подих рідної землі,
Клич її ми всі почуєм
І за морем, в чужині.

Зіставляючи текст обох гімнів, бачимо їх цілком очевидну суголосність в утвердженні духовної спорідненості вихідців з України, які, проживаючи на американському континенті, плакають почуття любові до отчого краю, своєї прабатьківщини. У першому випадку домінують рядки: "Як сонце з неба твоїм ланам, Ти світиш нам водно", тобто постійно, повсякчас, "Ми злинем, як козацтво у Січ У слухну годину", у другому: "Бо лиш для неї лиш на світі — Для України живем", "Сонце всюди нам принесе Подих нашої землі". На мою думку, віддаючи належне поетичному текстові В.Шурата, необхідно сказати добре слово і про гімн О.Грицай. Він глибокий за змістом, емоційний і образний з погляду художньої структури. Цікаво зіставити музику до обох гімнів. Якщо поетичні тексти належать двом різним митцям, то музику створив один і той же композитор, і в першому, і в другому випадку виявивши глибоке розуміння характеру гімнів на честь рідної Вітчизни, створивши життєствердну, динамічну музику виразного національного звучання. Обидва хори — чотириголосі, сповнені мажорною гармонією, музичною експресією. На жаль, у післявоєнний період жодного разу в Україні не виконувалися. Талановита музика майстра хорового мистецтва довго була приречена на забуття.

Сьогодні, коли ламаються стереотипи недалекого мислення, яке вело до відчуження основної маси українців від своїх співвітчизників за кордоном, коли перемагає тверезий погляд на Україну, її суверенний майбутній шлях історичного розвитку, у зарубіжних українців все більше зростає почуття поваги й духовної спорідненості, — дуже доречно вдуматися в перший і другий гімни.

Це непересічні документи духовного поступу наших співвітчизників за океаном, котрі усвідомлювали і усвідомлюють, що їхня доля тісно пов'язана з Україною, що зберегти свої національні риси вони можуть лише спілкуючись із Вітчизниною, яка зараз відроджується, розкриває обійми для всіх своїх дітей, суцільних як у країні, так і далеко поза її межами. Цілком зрозуміло, що гімни стосуються не сучасних подій, відбивають думки і почуття закордонних українців минулого, але висловлене в них щире почуття синівської любові до України і сьогодні нас не може не хвилювати.

ДЛЯ УКРАЇНИ ЖИВЕМО!

Гей, за морем, за широким
Разом нас судьба звела.
Край далекий на чужині
Нам за Вітчину дала.

Але ми, козацькі діти,
Тямим предків-козаків!
Понад морем, над широким,
Кличем до своїх братів:

Як прийдеться стати разом,
Ми в Україну підем,
Бо для неї лиш на світі,
Для України живем!

Ми українці до скону,
В нас є сила козаків,
Не розлучать нас ні море,
Ні межі чужих країв!

Сонце всюди нам принесе
Подих нашої землі,
Клич її ми всі почуєм
І за морем в чужині.